ўз қобиллиги, замонга уйғунлигини тўла намоён этиши керак. Энди нутқ маданиятини ҳар томонлама ўстирадиган вақт етди.

Давлат тили ҳақидаги қонун олдимизга кўп вазифаларни қўйди. Эндиги амалий ишимиз қандай бўлиши керак, тил тараққиёти учун кундалик ҳаётда нималар қилишимиз, нималарга алоҳида эътибор бериб боришимиз керак? Бу саволларни ўртага қўймаслик ва уларга жавоб бермасликнинг сира иложи йўқ.

Шу соатнинг жиддий муаммолари бугунги давра суҳбатимизга эҳтиёж кучли эканлигини кўрсатиб турибди. Биз шу давра суҳбати билан саҳифаларимизда янги «Тил ва тараққиёт» деган рубрикамизни очмоқчимиз. Рубрика остида тил ривожи жараёнларининг кўпроқ амалий қимматга эга масалаларини ёритиб борамиз.

А. РУСТАМОВ: — Тил ҳамма вақт табиий равишда ривожланади. Совет Иттифоқида миллий тилларнинг, жумладан рус тилининг ачинарли аҳволга тушиб қолиши ҳадеб аралашишлар оқибатида, яъни сиёсий, маъмурий аралашишлар, мутахассисларнинг аралашувлари оқибатида бўлган. Тил ҳақидаги қонунни амалга оширамиз десак биринчи навбатда, хайрли ишларга қарши турадиган, қайта қуришга қарши турадиган одамлар бор, ана шу кишиларнинг қаршилигини синдиришимиз керак. Улар ҳукуматнинг тил соҳасидаги сиёсатига, Тил тўғрисидаги қонунга ҳам қарши бўладилар. Улар икки йўл билан — ошкора ва махфий равишда ўзларининг қонунсиз ишларини амалга оширадилар. Улар нима қиладилар? Имкони бор жойда ошкора буйруқ берадилар. Бунинг иложини тополмаганлар, телефон орқали тазйиқ ўтказадилар. Ҳаммамиз ҳам яхши биламиз, қайси сўзларни матбуотда ишлатмасликни айтиб қўярдилар. Энди ана шунинг олдини олиш керак. Қайта қуришга қарши бюрократлар иғво ҳам қиладилар. Нега арабча сўзларни, эски сўзларни ишлатасанлар, деб. Аввал улар форсча сўзларга ҳам қарши эдилар. Энди индамайдилар. Чунки тожик биродарларимиз ўз она тилларини тожик (форс) тили деб атамоқдалар. Бироқ улар, негадир, лотин, юнон тилларини эски демайдилар, ишлатсангиз индамайдилар ҳам. Лекин ўзаро арабча бўлган сўзларни эски дейдилар. Бу нодонликдан бошқа нарса эмас, албатта. Ана шунинг олдини олиш лозим. Бунда ошкоралик принципидан фойдаланиш керак. Ҳам таклифим, ҳам илтимосим шуки, аввало халққа мурожаат қиламан, оммавий ахборот воситалари ходимларига, ўқитувчиларга мурожаат қиламан. Кимки юқоридан буйруқ берса, бирор министрликдан айтилдими, бошқа ташкилотдан қилиндими, қатъи назар, худди шу буйруқ берган одамнинг номини айтиб ошкора қилиш зарур.

Яна бир фикрим шуки, ўзбек тилининг бутун бойлигини намоён этишимиз зарур. Масалан, «район» сўзини олайлик. Бир газета «район» сўзини ишлатади, бошқаси «ноҳия»... Мен «ноҳия» сўзини ишлатиш тарафдориман, яна бир

Тилда эски сўз, янги сўз деб ажратилмаслиги керак. Тилда ҳеч ортиқча сўз йўқ. Ҳамма сўзлар зарур. Умуман, биз на имлони, на сўз ишлатишни тасдиқлатишимиз даркор. Бу ўзи табиий равишда, секин-секин тартибга тушади...

Ғ. АБДУРАҲМОНОВ: — Алибек, тўғри айтдингиз: биз барча сўзларимизни эъзозлаб сақлашимиз зарур. Алишер Навоий ҳам **«ноҳия»**ни ишлатган. У киши «Хуросон ноҳияси», «Турон ноҳияси», «Эрон ноҳияси» деб ишлатади. Навоий «ноҳия»ни кенг маънода, ўлка, мамлакат маъносида ишлатган. Биз ҳозир район маъносида ишлатаётирмиз. Агар бу сўзни ишлатсак, менингча, мамлакат маъносида ишлатганимиз маъқул.

Ўзбекистон ССР Фанлар академияси ҳузурида республика муассасалараро терминология комиссияси бор. Бу ишларни шу комиссия қилиши зарур эди. Лекин унинг фаолияти самарасиз бўлди. ЎзФА терминология комиссияси билан ҳеч ким ҳисоблашмай қўйди. Кимнинг луғати тайёр бўлса, уни комиссияга кўрсатмай ҳам, хоҳлаган нашриёт орқали чоп эттирмоқдалар. Бу ҳол, албатта, бошбошдоқликка олиб келди. Фаннинг бир соҳасига тааллуқли бўлган икки луғатда бир тушунча учун икки хил атама қўлланмоқда. Комиссиянинг олий ўқув юртларига, нашриётларга кучи етмайди, фақатгина академия институтларига сўзи ўтиши мумкин, холос. Нима қилиш керак? Республика Министрлар Совети қошида Сўз ва атамалар комитети ташкил этиш зарур. Шундагина бу иш самарали бўлиши мумкин. Куюниб гапираётганимнинг сабаби бор. Академиямиз Президиуми ҳузуридаги терминология комиссиясида мен раис ўринбосариман, раисимиз — академик Эркин Юсупов...

КПСС Марказий Комитетининг «Ҳаракат дастури»да республика ҳукуматлари қошида миллий масалалар бўйича махсус Давлат комитетлари тузиш вазифаси қўйилган. Ана шу комитет ҳузурида миллий муаммоларни тадқиқ этадиган махсус илмий-текшириш институти ташкил қилиниши керак. Мазкур институтда миллий муносабатлар, миллий алоқалар, миллий тиллар масалаларини ўрганилади. Бу иш бизнинг республикамизда ҳам кечиктирилмасдан амалга оширилиши шарт.

Ўзбекистон ССР Олий Совети ҳузурида Тил ҳақидаги қонуннинг амалга оширилишини доимий назорат қилувчи комиссия тузилиши лозим.

Амалга оширилиши ғоят зарур бўлиб қолган яна бир муҳим иш шуки, ЎзФА қошида махсус Тилшунослик институти очилиши керак. Алоҳида институт очилишини ҳаётнинг ўзи тақозо қилмоқда. Мазкур муаммо юзасидан неча-неча комиссиялар келиб-кетди. Уларнинг хулосалари ижобий. Бироқ олға силжиш йўқ.

Республикада Тилшунослар жамиятини тузиш ҳам кун тартибидаги долзарб масалалардан. Бу — жамоат ташкилоти, бинобарин, уни тузишни пайсалга солмаслик даркор.

Ўзбекистон ССР Олий Совети ҳузурида топонимика комиссияси ташкил қилиниши жоиз. Чунки жойларни номлаш- ...радиган маҳаллий Советларга боғлиқ.

Яқинда Фарғонага бориб қайтдик. Америкалик профессор Уильям Фирман бизга ҳамроҳ бўлди. У йигит айнан дунёнинг нариги томонидан, ўзбек тилини мустақил ўрганган. Бундан ташқари чех, португал, рус, хитой тилларини ҳам жуда яхши билади. Давраларда, ўзаро суҳбатлар чоғида, кўчаларда юрганимизда у бизларни жуда уялтириб қўйди. Масалан, биз кўп йиллар давомида шунга ўрганганмизки, хоҳласак-хоҳламасак рус сўзларини қўшиб ишлатамиз. Шунақа пайтда у: «Келинглар, акалар, она тилида гаплашайлик», ёки «Акалар, келинглар, давлат тилида гаплашайлик», дейди.

Нутқимиз нега шундай? Унга таъсир этаётган омиллар нимада? Шунда мен бир нарсани ўйладим. Ўша Фарғона шаҳридаги кўчаларнинг жуда кўпчилиги русча номланган: «ул. Железнодорожная», «ул. Октябрьская», «ул. Рабочая», «ул. Западная». Сал чеккароқдаги бир кўча Бобур номи билан аталибди (шунга ҳам раҳмат). Шунда ҳам «ул. Бабура» деб ёзилган. Ахир қонун кучга кирганига қанча вақт бўлди. Битта ҳам амалий иш қилинмаган. Фарғона шаҳар ижроқўмидагилар қачон ҳаракатга келади? Модомики улар ҳукуматми, шу иш билан шуғуллансин!

Нон дўкони тепасига «Каравай» деб ёзиб қўйилибди. Шиорларнинг кўпи русча, байрамда ёзиб чиқилган лавҳаларнинг кўпи русча. «Нега бундай» деб сўрасак, шаҳарда яшовчиларнинг кўпчилиги европаликлар, деб айтишди. Кейин мен кулдим: «Бунақа бўлса, шаҳарнинг номини «Скобелев» деб қайтадан тиклаб қўя қолинглар, ўша босқинчи генералнинг номи билан атайверинглар, дедим...

Ҳар қалай, қонун чиққанидан сўнг, аҳолининг кўпчилиги европалик ўртоқлар бўладими ёки Ўрта осиёликлар бўладими, барибир, бу ер Ўзбекистон бўлганидан кейин, қонун тақозо этганидан кейин унга амал қилиш керак. Ва буни биринчи навбатда рўёбга чиқариш керак. Биз ёзувчилар, масалан, олимлар ўз таклифларимизни айтишимиз мумкин. Лекин бизнинг қўлимизда ҳокимият йўқ. Биз ўша Фарғонага бориб, ёзувларни ўзимиз ўзбекча қилиб беролмаймиз-ку. Маҳаллий ташкилотлар қачонгача индамай ўтиришади? Қарор қабул қилиндими, ишга тушиш керак.

Иккинчи мисол. Худди ўша Уильям Фирман билан Фарғона бозорига кирдик. Йигирма ёшлардаги талаба йигитча келиб бир саксон яшар оппоқ соқолли чолдан сўраяпти, сансираб: «Бабай, узуминг неччи пул?», «Ты почём продаёшь виноград?», «Почему ты так дорого продаёшь?». Ахир бу қанақа гап? Сотувчи чол унинг бобоси тенги одам бўлса!

У йигитнинг миллатини билолмадим. Бунинг аҳамияти йўқ. Умуман одобсиз одамнинг миллати ҳам бўлмаса керак. Аммо бу ўринда асосий айбдор ким? Сўраётганми, сотаётганми? Менингча, сотаётган кўпроқ «айбдор». Эсимда бор, Сочининг бозорида бир абхаз йигит шафтоли сотаётган экан, унга ҳам кимдир «Шафтолинг неча пул?» деса у: «Сенга минг сўмгаям сотмайман», деди. «Нега?» деганида: «Сен мени

И. Қўчқортоев

Қ. Хоназаров

Т. Малик

ди. Раҳмат. Буни ҳам ўйлаб кўриш керак.

Бу дегани байналмилал сўзларни ишлатмаслик, улардан бутунлай воз кечиш дегани эмас. Масалан, кино, телеграф, магнитофон... Буларни бемалол ишлатаверишимиз мумкин. Лекин масаланинг бошқа жиҳати бор. Дўмбрабоддаги касалхонада ёш шифокор йигитлар тиббиётда ишлатиладиган жуда кўп сўзларни Ибн Синодан, бошқа манбалардан олишиб, ўзбекча ёзишибди. Демак, бор экан-ку, изласа топиш мумкин экан-ку! Аммо аниқ фан соҳасидаги баъзи кекса олимларимиз автомобилсозликдаги карбюратор номини қаердан топамиз, елка мускули мушагини юнонча «мускулус капитулярис», дейди— уни нима деб таржима қиламиз, яхшиси русча дарсликлардан фойдаланаверайлик, деб оёқ тираб туришибди. Ахир русча дарсликларда бу сўзларнинг ифодаси берилганку. Масалан, карбюратор дегани ёнилғи билан ҳавони аралаштириб, ёнадиган моддани яратиб беради, дегани. Шу фикрнинг ўзини ўзбекчага таржима қилиш мумкин-ку! Шундан келиб чиқиб, эҳтимол атамасини ҳам топиш мумкин бўлар. Гап моҳиятда. Айрим олимларнинг бунга қарши турганлиги сабаби бошқа ёқда. Улар ўттиз йил мобайнида талабаларнинг олдига кириб, рус тилида дарс ўтган. Энди ўзбекча ўтолмайди. Тутилиб қолади, тили айланмайди бечоранинг. Ўшанинг учун ҳам бундан қочяпти-да.

А. РУСТАМОВ: — Талабалар у ёки бу сўзнинг ўзбекчаси борлигини билса, булар уялиб қолишади Шундан қўрқишади улар.

Ў. ҲОШИМОВ: — Бу масалага фақат тилшунос, адабиётшунос мутахассисларгина эмас, бошқа соҳанинг олимлари, билимдонлари ҳам фаолроқ киришиши керак. Жонкуярлик зарур. Минг афсуски, шу зиёлиларнинг кўпчилиги, шу жумладан, ўзимиз ҳам нуқул гапирамиз-у, амалий ишдан йироқроқ юрамиз. Математика, табобат ва умуман барча соҳаларга оид дарсликларни уларнинг ўз мутахассислари яратиши керак. Бу ишни амалга оширадиган вақт келди. Айниқса, шуни таъкидламоқчиманки, бу ишни, яъни қонунда кўзда тутилган тадбирларни амалга оширишни ҳукумат ҳал қилади. Маҳаллий ҳукумат органлари ишга киришсин энди.

А. РУСТАМОВ: — Баъзилар бир нарсага жуда ёмон ўрганиб қолишган. Меҳнаткашнинг гарданига юқоридан планга ўхшаб тушириладиган иш бўлса, буни мажбурият билан қабул қилишади. Меҳнаткашнинг фойдасига бўлиб, бюрократнинг зарарига бўлса, уни тўх-

қатнашди. Демак, қонунни амалга оширишда ҳам барчамизнинг қўшадиган ўз ҳиссамиз бор.

Биз ўзбек адабий тилининг мағзини, асосини ташкил қиладиган сўзларимизни биламизми? Афсуски, билмаймиз. Бундай сўзлар унчалик кўп эмас, бор-йўғи, 3000—5000 атрофида. Бошқа халқларда бу иш қилинган. Бизда эса амалга оширилмаган: энг муҳим, энг зарур сўзлар ажратиб олинмаган. Бу муаммони ҳал этишда компьютерлардан фойдаланишимиз лозим. Бирор олий мактабда, масалан, Тошкент университетида компьютерлаштирилган илмий лаборатория ташкил қилиб муаммони ҳал этиш мумкин. Биз университетда бу ишни бошлаганмиз: ўзбек тили луғат бойлигининг асосини ташкил қиладиган сўзларни аниқлаётирмиз. Албатта, мазкур ишни маблағ билан таъминлаш муаммоси ҳам бор. Умуман, сўз кўп тўпланиши керак. Шунда танлаш осон бўлади.

Ҳозир ТошДУ ҳужжатларини ўзбекчалаштириш иши билан шуғулланмоқдамиз. Махсус илмий гуруҳ тузганмиз.

Ҳеч кимга сир эмас, газета-журналларда сийқа тилда ёзилган мақолалар кўп чиқади. Бинобарин, матбуот тилини бойитиш йўлларини ҳам излаш керак. Бунинг учун аввало сўз хазинамизнинг ҳисоб-китобини олиб боришимиз лозим. Ижтимоий соҳанинг ўз сўзлари бор, маиший хизмат соҳасининг ўзига хос сўзлари бор ва ҳоказо. Бундай сўзларни аниқлаб, ажратиб олиш даркор. Бу ишда машина ёрдамга келади. Қисқаси, сўзни, тил хўжалигимизни, худди халқ хўжалигининг бошқа соҳалари сингари, режали, ҳисоб-китобли тарзда олиб боришимиз зарур.

Тил ҳақидаги қонунни амалга ошириш борасида сўз кетар экан, ўзбек тилини ўқитиш муаммоси кўндаланг бўлиб туради. Мен умумий таълим мактабларида ҳам, ҳунар-техника мактабларида ҳам, олий мактабларда ҳам ўзбек тили дарслари соатларини кўпайтиришнинг мавруди келди, деб ҳисоблайман. Бу — бир. Ундан ташқари, ўрта мактабларда ўзбек тили ўқитиладиган синфларни иккига ажратиш керак. Агар бир синфда болалар сони 25 тадан ортиб кетса, синфни икки гуруҳга бўлиб ўқитиш лозим. Шу муносабат билан, ҳамонки, дарс соатлари кўпаяр экан, ўзбек тили дарсликларини қайта яратиш масаласи ҳам кун тартибига қўйилади.

Т. МАЛИК: — Яқинда Министрлар Советида бўлган учрашувда қабул қилинган қонунни амалга ошириш йўллари ҳақида фикр юритилди.

юборамиз-да, кейин ўзимизни оқлаб ҳам қўямиз: «Жа, энди сингиб кетган-да, бу» деб. Энди сингиб кетган нарсани ситиб чиқариш ўзимизга боғлиқ-ку.

Радио ва телевидениеда сўз ва атамалар ҳар бир эшиттиришда ҳар хил қўлланмоқда. Бизнинг қонунни амалга оширишимиз, албатта, тилимиздаги байналмилал сўзларга қарши курашдан иборат бўлмаслиги керак. Аксинча, тилимизни бойитишга қаратилган ҳаракат бўлиши лозим. Ўша айрим сўзларни эҳтиётлик билан сақлаб қолиб, айримларининг ўрнига халқимиз истеъмолга қабул қила оладиган сўзларни, ибораларни, атамаларни олиш керак. Ҳозир шундай бўлаяпти: биров ақли етган сўзни ўзгартираяпти, етмагани шу ҳолича қолаяпти, қирқ ямоқ бир қуроқ дастурхонга ўхшаб. Октябрь район комсомолларининг анжумани бўлган экан, шунинг шиорига кўзим тушиб қолди: «Октябрь ноҳияси комсомол конференцияси иштирокчиларига алангали салом!» Бу қанақаси энди. Агар эпласанг, конференциянинг ҳам ўзбекчасини топ. Комсомолни ҳам ёшлар иттифоқи деб олгин. Ё у ёқлик, ё бу ёқлик бўлиш керак-да, ахир.

Радио ва телевидение тилига жуда катта талаблар билан бутун жамоатчилик эътибор бериши керак. Чунки тилимизни бойитадиган ҳам, камбағал қиладиган ҳам, тарғиб этадиган ҳам асосан радио билан телевидение.

Айрим ўртоқлар байналмилал сўзларни ўзгартириш билан тилимиз камбағаллашиб қолади, деган хавотирли гапларни ҳам айтишаяпти. Назаримда, бундан қўрқмаслик керак. Аксинча, баъзан янги сўзларни ясашни ҳам ўйлайверишимиз керак. Масалан, рус тилига қарайдиган бўлсак, кўп сўзлар қайси бир даврларда ясалган. Дейлик, «Само летит» сўзидан самолёт ёки «само варит»дан самовар ясалгани каби ва ҳоказо. Биз ҳам шундай йўл тутишимиз мумкин. «Машинанинг лобовойини ўғирлаб кетипти», деб айтишади. Майли, машинани-ку, ўзгартиролмаймиз. Аммо лобовой деб айтиш қўпол-да. Уни **«пешойна»** деб олишимиз мумкин-ку. Баъзилар вокзални ҳам, станцияни ҳам, остановкани ҳам бекат деб олишади. Учта тушунчани битта атама билан айтиш сўз бойлигига олиб борадиган иш эмас. Демак, шу ерда ҳам сўз ясашимиз мумкин: масалан, проспектни **«шоҳкўча»** деб олганимиздай, вокзални ҳам балки **«шоҳбекат»** деб олишимиз мумкин бўлар. Буни энди ўйлаб, халқнинг муҳокамасига қўйиб ҳал этиш керак.

20-, 30-йилларда баъзи сўз-

...ларни русчадан сўзма-сўз таржима қилганмиз. У унчалик яхши эмас. Масалан, больницани **касалхона** деб ишлатамиз. Бу аслида **шифохона** ёки **беморхона** дегани.

Сўзлар масаласи албатта иш жараёнида ҳал қилинади. Лекин амалий ишлардан бири радио ва телевидениеда европалик ўртоқлар учун ўзбек тилини ўқитиш машғулотлари бошланганидир. Бу яхши. Лекин, назаримда, ўзбеклар учун ҳам ўзбек тили дарсини ўтиш ...рак телевидение ва радио... Бу дарслар фақат айрим сўзларни ўзбекчалаштириш бўлибгина қолмай, тилимизнинг ҳақиқий жозибасини халққа етказиб беришдан иборат бўлмоғи керак. Шу дарсларда бу ерда айтилган ўша нутқ маданияти масалалари ҳам, қадимда ишлатилиб, ҳозир унутилиб кетаётган маънодор сўзларни ўрганиш масаласи ҳам қўйилса яхши бўларди. Илгари телевидение орқали инглиз, француз, немис ва испан тиллари бўйича машғулотлар доим бериб борилган. Ўша ўқув кўрсатувлари назаримда анча ...сқариб қолганга ўхшайди. Энди махсус бир канални ўқув дарсларига бериб, эски ўзбек ёзувидан тортиб, форс тили, араб тилларини пухта ўргатишни бошлашимиз керак. Шунда ўзбеклар ҳам, Ўзбекистонда яшовчи бошқа миллатлар ҳам ... тилларни ўрганган бўлур эди. Тил ўрганиш ҳар бир кишининг маданият даражасини белгилайди. Кишининг қанчалик маданиятли эканлиги, менинг назаримда, қанча тил билиши билан ҳам ўлчанади.

И. ҚЎЧҚОРТОЕВ: — Бу ишни амалга ошириш, яъни мавжуд вазиятни қонунга мувофиқлаштириш масаласи Министрлар Совети зиммасига юкланган. Ҳозир шарҳлар ишланаяпти. Бу ерда айтилганидек, баъзи бир-бирига зид келиб қолган ўринлар ўша шарҳлар жараёнида ойдинлаштириб борилади.

Т. МАЛИК: — Масалан, раҳбар ходимларга тил ўрганиш учун 8 йил муддат берилиши. Мен буни шундай тушунаман: демак, 1996 йилдан бошлаб ҳар бир раҳбар ходим, миллатидан қатъи назар, ўзбек тилини — Давлат тилини билиши шарт. Баъзилар эса буни бошқача талқин қилаяпти. Гўё ўша тўқсон олтинчи йилда келадиган ўзбек тилини билмайдиган раҳбарга ҳам саккиз йил муддат берилар эмиш. Бу нотўғри! Шарҳларда шу нарса аниқ қилиб кўрсатилиши керакки, ўша 1996 йилга қадар имкон борлиги аниқ-равшан бўлиб турсин.

И. ҚЎЧҚОРТОЕВ: — Ҳамма саккиз йил муддатни кутиб ўтириши шарт ҳам эмас. Меҳнат коллективлари таклифи билан баъзи ташкилотлар аввалроқ — икки-уч ёки тўрт-беш йил ичида ҳам расман ўзбек тилида ишлашга ўтавериши мумкин. Лекин энг охирги, шарт қилиб қўйилган муддат, бу, 1996 йилгача! Бу шарҳларда ҳам рўй-рост кўрсатилиши, умуман янги лисоний вазиятни вужудга келтиришимиз керак.

Қ. ХОНАЗАРОВ: — Биз шу пайтга қадар жамият тараққиётининг маданият, тарих, адабиёт, тил, умуман ҳамма соҳасида бир ёқламаликка йўл қўйиб келдик. Маркс ва Энгельс фалсафада ясаган инқилоб моҳияти шундан иборатки, улар айтганидек, қарама-қаршиликлар бирлиги ва кураши бу — тараққиёт манбаи. Буни тил соҳасига ҳам татбиқ этиш мумкин. Аммо биз «Яшасин рус тили, яшасин интернационализм!» қабилидаги урра-урралар оқибатида бир томонламаликка оғиб кетиб, марксча-ленинча таълимот талаб қиладиган йўлдан четга чиқиб кетганмиз. Бу гапларнинг бугунги суҳбатимизга дахлдорлиги шундаки, баъзи ўртоқлар: тил табиий равишда жамият талаби билан пайдо бўладиган нарса, бу ўзича табиий равишда тараққий этиши керак, деса, бошқа ўртоқлар: йўқ, буни ҳокимият ўз қўлига олсин, унга мана бундай таъсир кўрсатиш керак, деб айтишади. Менингча, униси ҳам, буниси ҳам бўлиши керак. Бир томондан халқнинг тилини кенгроқ ўрганиб, халққа суяниб унга тўла эркинлик бериш лозим. Иккинчи томондан эса буни ўзибўларчиликка ташлаб қўймасдан, матбуот орқали халққа муайян бир йўналиш бериб турилмоғи ҳам шарт. Ана шунда биз фалсафа талаб қилаётган икки жиҳатга: бошқариладиган ва бошқарилмайдиган жиҳатларга риоя қилган бўламиз.

Қабул қилинган қонунимиз бу «старт» чизиғи. Миллий тилимизни ҳақиқатда Ленин орзу қилган социализм ғояларига суяниб туриб, тараққий эттиришга энди киришдик. Олдинда ниҳоятда зўр эътибор, бутун ички имкониятларимизни жалб этадиган катта ишлар турибди. Ўзбек тили учун, бу дегани ўзбек халқи учун эзгу ишлар дегани. Бу мавсумий иш эмас. Узоқ вақт давом этадиган, қунт ва изчилликни талаб этадиган иш. Ўткир Ҳошимов тўғри таъкидладилар, қонун мажбурият юклайди, мажбуран амалга оширилади. Шуни етарли даражада тушунмайдиганлар бор. Агар ҳушёр турмасак, Ленин айтганидек, умумий темир йўл, умумий почта, умумий телеграф деган турли баҳоналар билан рус тили тарқалаверади, ўзбек тили эса унинг соясида бундан буён ҳам сиқилганича қолавериши мумкин.

Мен яқинда бир литвалик ўртоқ билан суҳбатда бўлдим. У ҳозир литва тилининг 17 жилдлик изоҳли луғатини тузаяпмиз, дейди. Нега биз шу ишни қилмаяпмиз. Биз ҳам матбуот орқали халққа мурожаат қилсак, ҳали буткул йўқолиб кетмаган бор сўз бойликларимизни тўплашда ёрдам сўрасак, улуғ иш бўлур эди. Келган хатларни барча газета ва журналларда махсус «Тил сандиғи» бурчаги очиб, ёритиб борсак, жилд-жилд луғат китоблари вужудга келган ва энг муҳими, биз она тилимизнинг нақадар теран, ниҳоясиз имкониятларидан баҳраманд бўлур эдик.

Эски ўзбек ёзуви, араб тилини ўрганишни ҳам фақат мактаблар даражасига ташлаб қўймаслик керак. Уни ўрганишнинг барча йўлларидан фойдаланиб, матбуот саҳифаларида эса шу имлода кичик-кичик мақолалар бераверишимиз мумкин. Шунда балки ёшлар ҳам, ўзимиз ҳам Навоийни бошқа миллат ўқувчиларига ўхшаб, узоқдан эмас, яқиндан тушунган, ҳис этган, ундан чинакам маънавий баҳра олган бўлардик.

Ўзбек тили бу тилда гаплашувчиларнинг сони жиҳатидан Иттифоқда рус ва украин тилларидан сўнг учинчи тил ҳисобланади. Аммо ҳануз бизда Тилшунослар жамияти тузилмаган.

А. РУСТАМОВ: — Сизга ҳам битта илтимосимиз бор. Гуманитар фанлар бўйича яхши-яхши мутахассислар, доцент, профессорларимиз бор. Аммо улар фалсафий терминлар Шарқда қандай ишлатиб келинган — шуни билишмайди. Узилиш бор. Натижада тушунмовчиликлар, англашилмовчиликлар келиб чиқади. Шу сабабли академияда бу иш билан шуғулланувчи махсус одамлар бўлиши керак. Аввало фалсафа тарихи, Шарқ фалсафаси тарихи билан шуғулланиш зарур. Бунинг учун араб, форс, инглиз тили — шу уч тилни ва яна ўзбек тилини ҳам, рус тилини ҳам мукаммал биладиган мутахассислар шу ишга жалб этилса яхши бўларди. Улар фалсафа тарихи билан ҳам, шу терминлар билан ҳам шуғулланишса...

Ҳозир кўп ҳолларда шундай бўлмоқдаки, чет тилларни ўқитишда: хоҳ Шарқ тилларида бўлсин, хоҳ Ғарб тилларида бўлсин, улардан мутахассис тайёрлашни қисқартиришга ҳаракат қилинади, гўё буларга иш топиш қийин эмиш. Мана шу баҳона бўлмаслиги учун, умуман жумҳурият манфаати нуқтаи назаридан ҳам уларга қўшимча ўзбек тили мутахассислиги ўргатилиши керак. Улар икки тилдан мутахассис бўлиб чиқиши керак: Инглиз тили — ўзбек тили, араб тили — ўзбек тили, француз тили — ўзбек тили. Олдин, бир вақтлар шундай бўлган эди. Шуни ҳозир жорий этиш керак. Иш бўлмаганда ўзбек тилидан дарс беради. Дейлик, Эронга форс тилидан мутахассис керак бўлиб қолса, бориб ишлаб келади-да, қайтгач, эҳтиёжга қараб ё ўзбек, ё форс тилидан дарс бераверади. Рус тили мутахассиси ҳам шундай бўлиши керак.

М. ҲАЗРАТҚУЛОВ: — Бугунги суҳбатимиз халқимизни ўйлантириб, ташвишлантириб турган кўп муаммолар юзасидан ниҳоятда бир фойдали фикр алмашув бўлди. Қонунни амалга ошириш билан боғлиқ баъзи баҳсли, мунозарали масалаларга ойдинлик киритилди. Уларни ҳал этишнинг муайян йўналишлари айтилди. Хусусан, қонундаги айрим бир-бирига мантиқан зид келувчи ўринларни шарҳлаш, у ёки бу атамани қандай қўллаш кераклиги, луғатлар яратиш, мутахассислар тайёрлаш борасида амалий фикрлар ўртага ташланди.

Шунга қарамай, олимлар ва адиблар даврасидаги ушбу суҳбатимиз қонун эълон қилинганидан кейинги дастлабки фикр алмашув бўлгани учун ҳам, унда Ўзбекистон ССРнинг давлат тили ҳақидаги қонунини рўёбга чиқаришнинг нисбатан умумийроқ бўлган жиҳатларига кўпроқ тўхталдик. Биз бундан буён сизларнинг иштирокингизда, балки қонунни амалга оширишга бевосита дахлдор бўлган ташкилотларнинг вакиллари иштирокида бундай фикр алмашувларни мунтазам равишда ўтказиб туриш режасини кўзда тутаётирмиз. Кейинги суҳбатларимизни қонунни рўёбга чиқариш жараёни билан боғлиқ энг қизғин, энг долзарб соҳага бағишлаймиз. Эҳтимол, суҳбат мавзуини газетхонларга олдиндан маълум қилиб, улар билдирган таклифларни ҳам ҳисобга олиб, иш тутишимиз мумкин бўлар. Шунда биз қонунни рўёбга чиқаришга амалда кенг жамоатчиликни жалб этган ва бу борада Тил комиссияси ишига муайян ёрдам берган бўлур эдик.

Умид қиламизки, бугун ўртага ташланган масалалар юзасидан газетхонларимиз ҳам ўзларининг қимматли фикр-мулоҳазаларини билдирадилар.

Давра суҳбатини Мурод АБДУЛЛАЕВ билан Маҳмуд САЪДИЙ ёзиб олди

БЕБАҲО ХАЗИНА

МИЛЛИЙ АДАБИЁТ, фольклор, таржима, театр, кино ва қўшиқ тараққиёти бадиий тил тараққиёти билан узвий боғлиқдир. Бадиий тил ўзбек тилининг бир парчаси, ўзига хос кўриниши, ўзаро алоқа воситаси бўлган тилнинг эстетик завқ беришга қодир бўлишидир, янги хусусият касб этиши ва янги вазифага эга бўлишидан иборатдир.

Бадиий тил бадиий адабиётнинг тили, у адабий тилга мансуб ва асосан радио, матбуот, телевидениеда ишлатиладиган тилдан тафовут қилади. Ҳаётни жонли тасвирларда, муайян ижодий метод ва муайян эстетик идеал орқали жилвалантиради ва гавдалантиради; образли, илғор тафаккур ҳамда сербўёқ, эмоционал-ҳиссий нутққа таянган адабиётнинг шеърий ва насрий шаклларга эга, лирик, эпик ва драматик қаҳрамонлар характерини яратувчи, бундай қаҳрамонлар ва автор тилида ранг-баранг турланувчи, умумхалқ тилига суянган ва муайян нормага тушган, бирон ғоявий мақсад асосида танланган сўзлар системаси бадиий тил деб аталади.

Бизда бадиий тил тўғрисида бир неча кандидатлик диссертациялари ёзилган, илмий ишларнинг айрим боблари ва баъзи кичик тадқиқот ва мақолалар мавжуд, холос. Уларда икки йўналиш бор, биттасида лингвистик ва эстетик томонлар аралаш ўрганилган (бундай текшириш усули ҳозир қоралланаётир), бошқасида стилистика — сўзларни ишлатиш маҳорати проблемаси текширилган. Шу сабабли, ўзбек бадиий тили тарихи ва назариясини атрофлича ва махсус тадқиқ этиш зарурияти келиб чиқди, буни ҳозирги замон ўзбек адабиётшунослигида социологик йўналишнинг кучайиб бораётганлиги, баъзи ёзувчиларнинг ўз асарлари тилига етарли аҳамият бермаётганлиги ва ўзбек бадиий тили миллий тил тараққиётига қандай улуш қўшаётганлигини аниқлаш кераклиги, адабиёт илмида бадиий тилни ўрганишнинг қолоқлиги ҳамда СССРда ҳозир миллий муносабатларнинг етилганлиги ва янги миллий уйғониш тақозо этаётир.

Масала тил тўғрисидаги маркса-ленинча таълимот, КПССнинг тарихийлик ва янги тафаккур ҳақидаги кўрсатмаларига, традиция ва новаторликка аҳамият бериш асосида ва эстетик планда ўрганилади.

Қадимги тарихий, адабий обидалардан шу нарса маълумки, милоддгача IV—III асрларда яшаган туркий тилли халқлар туркий тилда гаплашганлар ва ўз ёзувига эга бўлганлар.

Туркий халқлар бадиий тилининг ўзбек бадиий тилига таъсири, бу тилларнинг ўзаро тарихий алоқалари ва яқинлиги алоҳида эътиборга лойиқдир.

Биз қуйида фақат ёзма адабиётнинг бадиий тили методологиясига оид баъзи фикрларимизни баён этамиз.

Ўзбек бадиий тили тарихи асосан қадимги туркий бадиий тил (V—VIII ва XI асрлар), Октябрь инқилобигача бўлган ўзбек бадиий тили (XI аср ва XX аср боши) ва ҳозирги замон ўзбек бадиий тилидан (Октябрь социалистик инқилобидан кейинги давр бадиий тили) иборатдир.

Албатта бадиий тилни ижодий методдан ажратган ҳолда текшириб бўлмайди. Марказда социалистик реализм ҳақида бўлаётган баҳслар шуни кўрсатаяптики, муайян давр ёки адабий жараёнда бир неча ижодий методдан ёнма-ён ҳолда фойдаланиб келинган. Ўзбек классик адабиётида романтизм билан бирга реализм, символизм ҳам ишлатилган: Умар Хайём, Ҳофиз, Алишер Навоий ижодида эса мавжуд тузумни қоралаш, рад қилиш, қайта тузиш масаласини илгари суриш ҳоллари учрайди. Ўзбек совет адабиётида эса социалистик реализм якка ҳукмрон бўлмаган, шу билан бирга, символизм, сентиментализм, танқидий реализм кўринишлари ҳам мавжуд эди.

Бу жиҳатдан октябргача бўлган давр икки босқични ўз ичига олади:

Биринчи босқич, романтизм етакчи бўлган ва шу билан бир вақтда бошқа ижодий методлар ҳам мавжуд бўлган давр.

Иккинчи босқич, реализм етакчи бўлган ва шу билан бирга бошқа ижодий методлар ҳам мавжуд бўлган давр.

Қадимги оғзаки ва ёзма туркий бадиий тил (V аср ва XI асрнинг биринчи ярми) ҳамма туркий тилли халқлар учун муштаракдир. Илгари қабила тиллари асосида ташкил топиб, халқ тили сифатида шаклланган ўзбек тили эса XI—XII асрлардан бошлаб, ўз халқининг ёзма бадиий тилига айланади. Буюк қомусий олим Абу Райҳон Беруний ёзишича, араб истилочилари Мовароуннаҳрда адабиётни мажусийликдан холи тарзда, ислом дини асосида янгидан бошлаш ниятида XI—XII асрларгача яратилган туркий тилли адабиёт намуналарини қуйдирганлар ва сувга оқизганлар.

Ҳар бир муайян давр бадиий тилининг ўзига хос хусусиятлари шарт-шароитлар, талантларнинг даражалари ва адабий жараёнларнинг вазифалари билан шарҳланади.

Романтизм ижодий методи етакчи бўлган ва араб ёзуви иш кўрган давр бадиий тили анъанавийлик, символика, тасаввуф фалсафаси, истилоҳлари ва поэтикаси билан ҳам изоҳланади; бадиий тилда араб-форс услуби, араб, форс-тожик тиллари таъсири ва реалистик йўналиш кучайди.

Дунёвий поэзия ва мунозара ҳамда нома жанрлари бадиий тилни турли-туман бадиий арсенал билан равнақ топтирди. Романтизм поэзияси тили ўлчанган, силлиқланган, тарашланган ва гўзалдир.

Бобур мемуари, Хожа ҳикоятлари ва Гулханий прозаси бадиий тилидаги реалистик тамойил халқ тили билан узвий боғланган. Машраб ва Муқимий ғазаллари ва мураббаларининг бадиий тили халқ қўшиқлари тилига яқин ва ҳамоҳангдир.

ОКТЯБРДАН кейинги, ҳозирги замон ўзбек бадиий тили уч босқични қамраб олади:

Биринчи босқич, 20-йиллар ва 30-йилларнинг бошларидан ташкил топади ва миллий тилга ўтиш жараёнини акс эттирди; у бадиий тил соҳасида ижодий изланишлар, баҳслар, қарама-қаршиликлар; синфий кураш; қарашлар ва ижодий методлар плюрализми муҳитида ривожланди. Проза ва поэзия тили ва услубида муайян даражада анъанавийликнинг сақланиб қолиши реалистик бадиий тил тараққиётига салбий таъсир кўрсатди. 20—30-йиллардаги баъзи тилшунослар адабий ва бадиий тилни эски китобий чиғатой тили, архаизмлар, диалектлар автономияси, жлашган диалект асосида яратмоқчи бўлдилар («Ҳозирги замон ўзбек тили», 1957, 36—37-бетлар).

Октябрь ўзгаришидан кейин янги адабиётнинг социализм қурувчи янги қаҳрамони дунёга келди, унинг характерга ўтувчи реалистик тили шаклланди. Аммо шеърият тилида футуризм таъсири остида сунъий, қуруқ мисралар келиб чиқди. Лекин автор нутқи ўзбек совет прозасида реалистик асосда қайта яратилди. Ҳамза, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат ўзбек адабиётида реалистик бадиий тилга асос солди.

Иккинчи босқич 1932 ва 1956 йиллар орасини қамраб олди, адабиёт ва бадиий тил бу пайтда социалистик реализм рамкасига тиқилди ва сталинизм реакцияси зулми, таъқиби остида яшади. Бироқ бу босқичда — социализм қуриш шароитида, асосан, реалистик бадиий тил принциплари барқарор бўлди, шу билан бирга, миллий тиллар ҳуқуқларининг чекланиши, миллий тиллар ролининг пасайиши бадиий тилнинг ҳар томонлама тараққий этишига халақит этди.

Учинчи босқич 1956—1984 йиллар ва уларда содир бўлган шахсга сиғинишга қарши кураш ва турғунлик пайтларини ўз ичига олади, инсон фаолияти, шахс эрки кўтарилишига қарамай, анча бўшашди, сўз билан иш, ҳаёт билан адабиёт ўртасида узилиш пайдо бўлди, бу ҳол асарларнинг қаҳрамонлари ва уларнинг тилида изини қолдирди, қаҳрамон образи ва тилининг ҳаётга таъсири пасайди.

Охирги босқич КПСС Марказий Комитетининг 1985 йилдаги апрель Пленумидан кейин бошланди. У қайта қуриш, демократиялаш, сифатни ошириш учун кураш ва ошкораликка суянди, бу ҳол миллий тилнинг яхши ўсиши учун қулай шароит туғдирди. Бадиий тил ифодасида ҳам қайта қуриш, омма активлиги ва ташаббускорлигининг ортиши, гражданлик ва миллий ўзини англаш ҳамда уйғониш пафоси кучайди ва кескинлашди; публицистика тилида эмоционал чўғланиш ва қизиш ортди.

Ўзбек бадиий тилининг тадқиқотчилари бешта ўзбек ёзувини ўқий олишлари керак, бу ёзувлар ўрхун-енисей, уйғур, араб, лотин ва рус графикалари асосида яратилган. Ўзбек бадиий тилининг текширувчилари бешта тилни билишлари талаб этилади, булар қадимги туркий, араб, форс-тожик, рус ва ўзбек тиллари.

Ўзбек бадиий тили тарихи ва назарияси масалаларининг бундай қўйилиши фақат Совет Шарқи халқларигагина эмас, балки СССРнинг бошқа халқларига ҳам ўзига хос тарзда таaллуқлидир, чунки шу масала уларда ҳам ҳал этилмаган. Бу муаммо қардош халқларнинг ўзаро маданий бойишларига олиб боради. Шу билан бирга, бу иш СССР халқлари адабиётларининг тараққиёти ва бадиий тиллари маданиятининг ўсиши учун ҳам хизмат қилади, илғор ғоявий мазмун сабабли интернационал тарбиянинг қудратли воситаси бўлган адабиётнинг юксак бадиий-эстетик кучи таъминланади.

Ёзма адабиёт бадиий тилининг тарихи, эволюцияси ва назариясининг илмий текширилиши ҳар бир миллий тилнинг республика давлат тили ... тида нормал тараққий эт... хизмат этади, айни ҳолд... миллатли буюк совет да... нинг мустаҳкамланишиг... тёрлик қилади.

БАДИИЙ ТИЛ адабиёт... рияси профилидаги ... ладир, шу сабабли ЎзФА ... адабиёт институтининг ад... назарияси ва адабий ал... бўлими қошида «Ўзбе... дий тили тарихи ва на... сини тадқиқ этиш илмий ... лиши» ташкил этилди.

Албатта, бу улкан ж... соҳалари билан тўла ... олганда 4—5 йил ичида ... текшириш қийин, аммо ... адабиёти бадиий тили ... ва назариясини беш ... ёзиб тугаллаш мумкин. ... сала методологияси ... сентябрь ойи бошида ... ўтган регионал конферен... доклад сифатида қўйилд... ҳақиқатан, республикада ... бадиий тили тарихи ва... риясини яхлит ҳолда ... текшириш масаласининг ... рилиши биринчи мар... Проблемани СССРда д... ҳал қилиш республикада... ва сифат жиҳатидан ан... қувват ва тажрибали ... филологларимизга боғл... тадқиқот ҳам худди «А... назарияси», «Ўзбек сове... бий танқиди тарихи» ... миллий республикалар ... сида қилинган пешқада... лардан бири бўлиб қола...

Бу интилиш ҳозир би... гинадир, аммо жами... ҳар бир яхши ўзгариш... тақозоси бўлган ғоянинг ... бўлишидан бошланади.

Уммат ТЎ...
филология ф...
до...

нг ҳаракат, гап-сўзида одамнинг туйғула-
кесиб-кесиб ташлайдиган аллақандай тиғ-
бор, шарт-шурт кесиб қўя қолади. Ҳозир
дир юмшоқроқ кесди.
Кечирасан, Матлуба қизим, қиз боланинг
кўприк, турмушга чиққунча шунақа бўла-
широқ, оқ-қорани ажратганроқ деб Умрзоқ
топяпти. Музейда директор экан, ўзи кан-
эмиш. Олдинги хотини сержазманроқ
и, қатиқдан оғзи куйипти.
ин оқарган, кейин қизарган Матлуба ўр-
туриб кетди, қулоғи шанғиллай бошлади,
да қаттиқ оғриқ пайдо бўлди. Унинг бутун
и титрар эди.
Фарида Холиқовна билан ўзим гаплашишим
н. . .
си — Фарида Холиқовна билан энди ни-
ҳам гаплашиши мумкин. Нима, у музейга
мага қўйиладиган ашёми? Дарвоқе, му-
иректори экан-да, сержазманроқ хотини
ўзини мўлжаллаган куёвтўра?!
луба ички хонага қандай ўтди, билмай-
бирдан хўрлиги келиб, шу тобда барча
ёқалашгиси, бақиргиси, йиғлагиси келиб,
з йиғилган аламларини ютиб юборолмай,
аниб ўтириб қолди.
м. Энди уни ҳеч нарса тинчита олмайди.
й кунда нима кўргилик эди бу? Ичида
майдиган Умрзоқ акалар ялтоқланмай, эр-
ўлиб юришса бўлмасмикин?! Хотинларга-
йўқ. Имкон топишса, Матлубанинг бахт-
идан дунёга жар солишса?! Қани эди бар-
н, ҳаммасидан қутулса! Ҳеч ким йўқ ким-
тоққами, ғоргами кириб кетса, ҳавога син-
йўқ бўлиб кетса, ер ёрилиб кириб кетса
эйли эди?!
уба хўрсинди. Икки кундан бери аҳвол
динги кун туни билан босинқираб чиқди.
мди дегунча хаёлида «Кунора шу ерда
м, диққинафас бўлиб кетаман. Қоматда,
насабда эркаклар, жамолда, ҳусну хулқ-
обда, иффатда аёллар устун. Эркак туғил-
-тош севинади менга қадами етади деб,
ла туғилса, ўчоқ боши билан қозон-товоқ
экан, бизга қарайди деб. Қизга — ноз,
ниёз, биз ҳам эдик сендек, сен ҳам бў-
биздек. Аммо бизлар оғзим бор экан
ангдек кўчама-кўча юриб эркакка йўл кўр-
уйга кўмилиб ўтирганмиз, дўппи, палак-
иканмиз, кўрпа, тўн қавиганмиз, этак-этак
оқиб, тоғора-тоғора кир ювганмиз, қизим,

ҚИЗ БОЛАНИНГ ХАЁЛИ

ҲИКОЯ

КЎЧАДА ЁМҒИР челаклаб қуяр эди.

«Бугун дам олиш куни бўлса-ю уйда ястаниб ётсанг, — ўйлади у. — Ёки соябонни тутиб, одамлар аллақачон тарқаб кетган хиёбонда, дарахтлар орасида маъюс тортган япроқларга термилиб юраверсанг! Ёмғирда ҳамма панага, уйга қочгандир, шилқим йигитчалар ҳам йўқ, хиёбон ҳам жим-жит, кимсасиз бўлиб қолгандир?! Кейин уйда, дераза олдида каравотда, иссиқ кўрпага бурканиб, турли-туман товушларга қулоқ тутиб, ойнада титраб турадиган ёмғир томчиларидан кўз узмай маҳзун кайфиятда ётсанг. . .»

У эрталаб ишхонага ҳеч кимга кўринишни истамай, узундан-узоқ зерикарли кун қачон ўтиб, қачон кеч бўлади деб зорланиб келган эди. Бир оғиз гап... ташландиқ боғдай, кимсасиз, хазонлар тўкаётган боғдай, дарди-дунёсини остин-устин қилиб ташлади. «Қуриб кетсин, ҳаммаси!»

Матлуба елкасига дағал қўл теккандай четроқ сурилди. Ёнидан одамлар ўтиб кетди.

Шу ердаги ошхонага кира қолсами? Ҳозир тушлик. Ишхонадагиларнинг ҳаммаси. . . Умрзоқ ака ҳам ўша ерда. Яна эркаклар билан аския айтиб ялтоқланадиган хотинлар, бўлар-бўлмасга тиржаяверадиган мижози суюқ эркаклар. . . ютоқиб кавшанаётганлар билан тўла ошхонага кирадими? Кўчада — ёмғирда ивиб юргани маъқул эмасми?

У зинадан йўлга тушди, бўйин, юзларига муздек томчилар урилиб, шошмай юриб кетди. Ёмғир янада кучайди.

Юмушларни олдингидек хандон-хушхон бажариб юравериш шунчалар қийинми? Нега у аввалгидек эмас, кўнглида бир нарсани ўйлайди-ю, бошқа ишни қилади, дилидаги тилига кўчмайди. Нега, у ўзини-ўзи бошқаролмай қолди. Нега йўқ ердаги уй-ғамлар уни осонгина ўраб-чирмаб қийнайдиган бўлди? Ҳамма нарса сўроқ-саволга ғинч, изтироблари кўпиради? Ўтган, абадиятга йўқолган баҳорларини қўмсагани учунми? Унда ўзи бир замонлар писандсиз четлаб ўтган тошқин туйғуларга ҳамроҳ куйларни туйгани учунми? Балки меҳрибон муаллимлари ўн йил давомида эринмай қоралаган, учдан бошқа баҳога ярамай ўқиган синфдош қўшни қизлар Шарифа, Баҳригуллар ўзлаштирмовчилар бўлиб тўғри қилишгандир?! Балки улар ўзи сингари «аълочи»ларнинг барчасидан бахтлидир? Ахир улар ўзининг аёл эканини, аёлдай турмуш кечириш заруратини унутмадилар-ку! Ўзи эса. . . Ҳаёт уни темир қилиб эмас, нозик аёл қилиб яратганини нега ўз вақтида билмади, энди ўйлаб қолди? У баъзи аёллар «Вақтинг ўтади, қиз бола нарса, умринг ўтиб кетиб», деб айтишганларида нима ўйларда эди. Нега ўзига оғиз солган, совчи қўйган шофёр, дурадгор, тракторчи. . . йигитларга димоғ билан қараб, кибрланди? Райондаги жами муаллимларга пешво онаси, мактаб директори бўлган отаси уни ҳам бошқа фарзандларидай бўлишини орзу қилиб илмга йўллашганида ниманарни кутишган эдилар? Унинг илмий келажагидан мадад кутибми?! У олима қиз бўлишдан бошқани ўйламай, ўйлагиси келмай азиз умрини югуриб-елиб ўтказаётган чоғларда — мактабда, университетда ва ҳозир уни тушунадиган, дардини оладиган биргина сирдош одам учрадими? Бўлгандир, унга боққан кўзлар орасида бўлгандир?!

Тун, қоп-қоронғи тун, гунг-соқов тун, унга жавоб бермайди. Бундай кезлари ўзини эзиб-янчиб, бурда-бурда қилиб ташлагиси келадиган Матлуба алам билан каравотини ғижирлатиб тўлғанади. «Кўзингни юм. Маҳкам юм! Ҳозир уйқудан бошқаси ёлғон», деб кўзини чирт юмиб олади. . .

Бир гал қишлоққа борганида энаси атлас кўйлак, дўппи кийдирган эди. Бошқалардай бўлсин ...ммо бу ерда азалий ҳамхоналар. Топган гул, топмаган бир боғ пиёз, дегандек кимнингдир олиб берган чех туфлиси эрига кичик келибди, биттасининг япон плаши, яна бирининг америкал жинсиси. Хуллас, чойхўрлик, ғиди-биди гап. Қип-қизариб турган тиллар қимирлайди. Бу тиллар ҳаммани бир-бир ямлайди: сержазман жувон, яхшироқ қиз учраса уйланаман деб ўртоғи Умрзоқвойга гап учирган музей директори. . . Бизда сизбоп Матлуба деган ёши ўтганроқ қиз бор. . . деб тиржайган Умрзоқ ака».

Матлуба оёғидан нам ўтганини билиб, тўхтаб қолди. Хаёл элитиб, у халқобни босиб олган эди. У одамларгина эмас, ҳатто шу ёмғир, йўл ҳам устидан кулиб, мазах қилаётгандай эзилиб кетди, беҳол туриб қолди-да, ён томондаги ошхонага қараб ихтиёрсиз юрди.

Иштаҳаси йўқ, аммо туш пайти, тамадди қилиб олмаса бўлмас. Ўзи умр дегани кавшаш-чайнаш билан ўтадими? Эрталаб, тушда, кечқурун, кунлар, ойлар, йиллар оғизга тиқилаётган луқмалар. Ҳаёт, яшашдан мақсад кавшашми? Бунча узун ва зерикарли!

У кабоб билан қаҳва олиб бурчакдаги ўтиргичсиз узун столга келтирди, қўл чўзди-ю егиси келмай, ликопчани четроққа сурди-да, стаканни олди.

У яна хаёлга чўмди. Ҳамиша мажлислар, нуфузли йиғинлар билан банд ота-она, мактаб, институт, бахтиёр студентлик даври, ниҳоясиз орзу-ўйлар билан юрган дамларини эслади. Улар қаерларда қолиб кетди. Нега у шу чоққача ёшлиги ўтиб кетгунча ҳаётда ҳамма нарса ҳал бўлган деган тентакнамо хулосада яшайди? Ахир, ҳар бир тирик жон ҳамма нарсани ўзи ҳал қилиши зарурлигини нега вақтида англамади? Ёки ҳамма нарса энди бошланадими? Ҳамма нарсани қайтадан, бошидан бошлаш мумкинми?

— Уйлансангиз, тўйингизга борамиз. Қиз-пизингиз борми?

Матлубанинг кўзи ён томондаги йигитлар орасида қовурилган товуқни бўлаётган новча йигитга тушди. Йигит бидирлаб ёғлиқ бармоқларини яларкан, Матлубанинг кўнгли ағдарилиб, юзини четга бурди, стаканни қўйиб, сумкачасига қўл чўзди.

У димиққан ошхонадан чиқиб, муздек ҳаво, юз-қошларига урилган ёмғирдан энтикиб, кўзлари юмилиб кетди. Ёмғир уни маст қилиб, руҳини тозартгандай бўлди.

Матлуба ташқарига чиқса ҳам қишлоғи, уйи, ҳовлиси, кўчалари кўз олдидан кетмади. Бориб қолса, марказда ўқиб, катта илм даргоҳида иш... ...ди. Аммо совқотиш ўрнига вужуди қизиб кетаётгани ғалати. Ловуллаётган баданида гўё қ... эмас, олов-оташ оқаётгандек.

У бозор — тим олдига бориб қолган эди. Картошка сотаётган йигит қўлидаги паллани унга кўрсатиб кулди. Уни кимгадир ўхшатди. Мактабдалигида аллақандай хатлар ёзган, кейинчалик Матлубага қўли етмаслигини билибми, ўнинчини тамомлаши билан бошқа қизга уйланиб олган синфдоши тракторчи Холиққа нимаси биландир ўхшарди.

— Килоси 50 тийин, тортайми?

Оғиз жуфтлаган Матлуба ёмғир остида қимирламай тураверди. Йигит кўзлари жовдираб қаради. Кейин ажаблана бошлади.

— Опа, ивиб кетибсиз, панароққа ўтинг.

У эшитмади. Картошкачи йигитни куёв, ўзини келин ҳолида, тўй бўлаётган, қўлтиқлашиб оҳиста бораётгандай тасаввур қилиб уялиб кетди. Шошиб атрофига қаради-да, ёнидан бепарво ўтаётган эркаклар, хотинлар, катталар ва кичикларни кўрди. Шаҳар ўртасида ўзини ёлғиз қолгандек ҳис қилди, қалби тўлишиб лаблари бурилди-да, кўзи ёшга тўлди, ёмғир кўз ёшларига, кўз ёшлари ёмғирга қўшилиб юзидан дув-дув думалаб, ҳеч ёққа қарагиси келмай, қадамига тикилганча кетаверди. Зинани кўриб, ҳайрон бўлди, ҳушёр тортди, ишхона остонасига ўз-ўзидан мунча тез келиб қолганига ажабланиб, рўмолчаси билан ёмғирда ивиган юз-кўзларини артди-да ичкарига кирди.

МАТЛУБА ТЕПАГА енгил кўтарилди, узун йўлакдан тез-тез юриб борди-да хонасига кирди. Плашини ечиб қозиққа иларкан, ичкаридаги гап-сўзлар қулоғига чалинди.

— Участкаси бўлса, тагида машина. . . Тўйда бир ўйнардик-да, — деди кимдир.

— Ҳа, бунга шу ҳам ҳайф, ким оларди энди уни, — шарақлаб кулди Маъмура.

— Ўзининг ҳолини биладими у? Осмондан тушгиси келмайди-ку. . .

— Жим. . .

Ичкарида гапираётган аёллар бир дақиқа, бир зум жимиб қолдилар-да, стуллар сурилиб, бўлим мудири зўраки йўталди, хонадагиларни ишга тарғиб қилгани эшитилди.

Бироздан сўнг лаблари билинар-билинмас титраётган Матлуба ҳам ўз жойига оғир чўкди.

- Тангликдан қандай чиқиш мумкин?
- Чорвага яйлов керак
- Жамоат чорвачилиги ягона йўлми?
- Унутилган экинлар

СЎНГГИ ЙИЛЛАРДА аҳолини гўшт маҳсулотлари билан таъминлаш кескин муаммога айланди. Бу ҳаммага аён ҳақиқат. Хўш, нега шундай бўлди. Вазиятдан қандай чиқиш мумкин? Гўшт ишлаб чиқаришнинг ҳажми қандай иқтисодий мезонларга боғлиқ? Уни кўпайтиришнинг бирдан-бир йўли нимада? Афсуски, ҳамма... ташвишлантириб турган бу саволларга ҳозирча ...ян бир жавоб ололганимиз йўқ.

●

...Гўшт танани мустаҳкамлайдиган таом. У бошқа овқатларга нисбатан қонни ...оқ кўпайтиради». Буюк ...из Абу Али ибн Сино минг ... бурун айтган бу фикрлар ...онавий медицина учун ҳам ...она эмас. Ишлаб чиқилган ...бий нормаларга кўра, ҳар ... одам бир кеча-ю кундузда 25 грамм, бир йилда эса 91 ...рамм гўшт ва гўшт маҳсулотлари истеъмол қилиши ... Бу нормал ҳаёт тарзи ... зарур бўлган ўртача ...р. Аммо бугун мамлакат ...а шу меъёрдан жуда кам ...дорда гўшт истеъмол қилмоқда. У Иттифоқ бўйича 63, ...ссия Федерациясида 68,

сўнгги етти йил моба... давлатга 40 минг тоннада... тиқ гўшт сотди. Ўтган ... олинган соф фойда қари... миллион сўмга етди. Ком... да бир центнер гўшт ... қўшишга бор-йўғи 6,5 це... озуқа бирлиги (норма ... центнер, республикамиз... ўртача кўрсаткич эса ... центнер) сарфланмоқда. ...ратчи звеноларда молла... суткалик семириши бир ... граммгача етмоқда, ком... доирасида 550 граммни ... кил этмоқда. Ҳолбуки, ре... лича бўйича бу кўрсаткич... граммдан ошмайди.

Шу нуқтаи назардан ...ганда, Бувайда райони... «Бағдод» хўжаликлараро ...доқичилик пункти қўлла... тажриба ҳам ибратлидир. ...рим мутахассисларнинг ...миртириш муддати чўзи... да, самарадорлик пасаяди... ган мулоҳазалари бу хўж... тимсолида тасдиқланмади... ки ёшли тана ҳар суткада ... граммданга семирмоқда, ... ни бир центнерга ошм... Шунга кўра ўртача сутк... семириш 587 граммни, 1 ... нер вазнининг таннархи 149 ... 27 тийинни, рентабеллик ... фоизни ташкил этмоқда.

Қодир ҲОТАМОВ, иқти...

ГЎШТ МУАМ...

САБАБ ВА ОҚИ...

...аинада 67, Белоруссияда ... Болтиқбўйи республикаларида 80 килограммни ташкил ...ади. Бизнинг жумҳуриятимиз эса бу жиҳатдан энг ...ирги ўринни ишғол қилади, ...и киши бошига тўғри келадиган гўшт миқдори атиги ... килограммни ташкил этади.

Лекин гўшт тақсимоти ...ар ва қишлоқ шароитида ...ича. Масалан, ўтган йили ...ент аҳолиси жон бошига ...-90 килограммдан, қишлоқ аҳолиси эса 8-10 килограммдан гўшт истеъмол қил...

...амлакатимиздаги ҳозирги ...-овқат танқислигига асосан В. И. Лениннинг коопе...в ва озиқ-овқат солиғи ...исидаги ғоясидан четга ...иш, уни сийқалаштириш, ...иятини бузиш сабаб бўл... Оқибатда қишлоқ хўжалиги илдизига болта урил... 1933-1934 йилларга келиб ...а бош сони ва чорвачилик ...улотлари етиштириш ҳажми 928 йилгига нисбатан, 1,5-...исса камайиб кетди. Бу ...т миллионларнинг ёстиғини қуритган 1932-1934 йиллари очарчилик, қурғоқчилик туфайлигина эмас, балки ...нча «тадбир»нинг оқибатида юз берган эди. Бинобарин ...рлаб коллективлаштириш ...аврида ҳозирги танқисликка пойдевор қўйилганди. ...енглик урушдан кейинги ...да ресурсларни тақсимлашда қишлоқ учун қолдиқ ...ипи қўлланилганлиги, ...вқат маҳсулотлари харид нархларининг ниҳоятда ...и, колхоз-совхозларга ... топшириқ юқоридан ...ши, хўжаликлараро ...ацияни зўрлаб ташкил ...ш каби нохушликлар ...и янада кучайди. Оқибатда мамлакат бўйича жон ... гўшт ва гўшт маҳсулотлари истеъмол қилиш 1990 йилда 1980 йилгига нисбатан 12 килограммга ошиши мўлжалланган бўлса, сўнгги етти йил ичида атиги 6 килограммга, Ўзбекистонда эса 2 килограммга кўпайди, холос. Бу миқдор қолган 2 йил ичида яна 6 килограммга кўпайтирилсагина кўзланган миқдорга эришиш мумкин. Бунинг учун маҳсулот етиштиришни ўртача 25-30 фоизга ошириш лозим. Афсуски, жумҳуриятимизда бу кўрсаткич йилига 3-5 фоиздан ошмаётир. Чунки ҳозир 169 хўжаликда қорамол, 286 колхоз-совхозда сигир йўқ. 1989 йилнинг ўзида республика жамоат секторида қорамоллар бош сони 27,5 мингтага, чўчқалар 11 мингтага, қўй-эчкилар эса 22,2 мингтага камайиб кетди. Ҳозир Сув хўжалиги давлат комитети системасидаги 90 совхозда қишлоқ хўжалигига яроқли ерларнинг ҳар 100 гектари ҳисобига 3,5 тадан сигир боқилмоқда, 62 центнер сут, 8,5 центнер гўшт етиштирилмоқда. Бу республика миқёсидаги ўртача кўрсаткичдан 10 баравар, мамлакатдагидан 12-13 баравар камдир.

Бизда қўйчилик ҳам ниҳоятда ачинарли аҳволда. Унинг ўсиш суръати йил сайин пасайиб бормоқда. Ҳар бош қўй ҳисобига атиги 4-6 килограмм гўшт, 1,5 килограмм жун олинмоқда. Қўйчилик хўжаликларининг қарийб 70 фоизи зарар кўрмоқдалар. Қоракўл қўйлар сонининг кескин камайиб бораётганлиги ташвишлидир. Чорак аср мобайнида жумҳуриятимизда қоракўл қўйлар сони 1 миллион 116 мингтага камайди. Хўш, аҳволни ўнглаш мумкинми? Мумкин бўлса, қандай қилиб? Маълумки, гўшт ресурсининг катта қисмини мол гўшти ташкил этади. У асосан молларни бўрдоқига боқиш орқали етиштирилади. Бу борада «Каттақўрғон» хўжаликлараро чорвачилик комплекси муайян тажриба тўплаган. Хўжалик...

Агар бўрдоқичилик хў... ликлари ўз ишларини «Ка... қўрғон» ва «Бағдод» ко... лексларидагидек ташкил ... олганларида, ҳозирги гў... тақчиллиги бир мунча пас... ган ва нархи анча арзонла... ган бўлур эди. Афсуски, кў... лаб хўжаликларда аҳвол му... лақо қониқарсиз. Гўшт комби... натларидан ҳар йили сўйил... диган 200 минг ёш қорамол... нинг ўртача вазни 34... килограммни, ички хўжалик эҳтиёжлари учун сўйиладиган 130 минг бош қорамолнинг ўртача оғирлиги 193 килограммни, ярим миллиондан ортиқ қўйники эса 30 килограммни ташкил этмоқда.

Жумҳуриятимизда бир пайтлар 44 гўшт етиштирувчи совхоз барпо этилгани таҳсинга лойиқ иш бўлганди. Лекин, минг афсуски, бу хўжаликларда моллар сони ниҳоятда суст кўпаймоқда. Подадаги сигирлар улуши 26 фоиз бўлиб, ҳар 100 сигирдан атиги 61 тадан бузоқ олинмоқда. Гўштга топширилаётган қорамолларнинг ўртача вазни 250 килограммдан ошмаётир. Бу республика ўртача кўрсатгичидан анча пастдир.

Чорвачилик хўжаликларидаги энг катта камчиликлардан бири ем-хашак етишмаслигидир. Устига-устак моллар яйратиб боқиладиган табиий яйловлар йўқ. Борларининг ҳам унумдорлиги паст. Бу борада белгиланган режалар эса бажарилмай қолаётир.

Тўғри, бу йил жумҳуриятимизда пахта майдони ўтган йилдагидан 115 минг гектарга қисқартирилди, экинзорларда пахта улуши 72 фоиздан 68 фоизга тушди. Лекин 852 колхоз-совхоз алмашлаб экиш топшириғини бажармади. Қорақалпоғистон Автоном республикаси хўжаликлари пахта комплексида алмашлаб экишни 46,3 фоизга, Хоразм, Андижон, Сурхондарё вилоятлари хўжаликлари 50 фоизга ўзлаштирдилар.

1989 йилда бедазорлар 580 минг гектарни ташкил этди. Унинг пахтачилик комплексидаги салмоғи 20 фоизга етди. Лекин бу кўрсаткич кўнгилдагидек эмас. Давр пахта комплексида бедазорлар салмоғини учдан бир фоизгача кўтаришни тақозо этмоқда. Ана шундагина гўшт етиштириш бир ярим бараварга кўпайиб, аҳоли жон бошига 30 килограммданга тўғри келади. (Ўзимиз етиштирган гўшт миқдори ҳозир 20 килограммга тенг). Бошқа маҳсулотлар билан айирбошлаш ҳисобига гўшт истеъмолини келгусида 65 килограммга етказиш мумкин. Бунинг учун бошқа жумҳуриятларга сотаётган пахта, пилла, қоракўл сингари қимматбаҳо маҳсулотларимиз эвазига улардан гўшт маҳсулотлари олишни қатъий шартнома асосида йўлга қўйиш керак.

ЖУМҲУРИЯТИМИЗДА ички имкониятлар — чорва наслини яхшилаш ишлари ҳам ўлда-жўлда. Шунга қарамай кейинги йилларда бошқа республикалардан катта маблағ эвазига сотиб олинган 231 минг бош зотдор ғунажиннинг қарийб 50 минги сўйиб юборилди, 3600 боши эса ҳаром ўлди. Бу ҳоллар республикада маҳсулот етиштиришнинг ўсмай қолишига салбий таъсир кўрсатди. Умуман олганда, сўнгги 7 йилликда зотли моллар сони атиги 6 фоизга кўпайди. Ҳар уч хўжаликдан бирида ҳар бош сигир ҳисобига соғиб олинган сут миқдори 2 минг килогрммдан кам бўлди.

Гўшт муаммоси ғалла муаммоси билан чамбарчас боғлиқ. Аҳоли жон бошига 1 тоннадан ғалла етиштирилса гўшт, сут ва бошқа чорвачилик муам...

... у кўрсаткич 2—2,5 ми... килограммдан ошмайди. АҚШда мол озиғи

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

таркибида ғалланинг улуши бизникига қараганда анча катта. Ғалла — маккажўхори аралашмаси мол емишининг асосини ташкил этади. Бизда бу миқдор қарийб 5 баробар кам бўлиб, моллар асосан озиқ-овқатга мўлжалланган буғдой, арпа, тариқ, сули билан боқилади. Ҳолбуки, бу хил ғалланинг мол организмида ҳазм бўлиши қийин бўлиб, яхши самара бермайди.

Маккажўхори — донларнинг энг сараси, соя эса оқсилга бой (54 фоиз оқсили бор) ва сермой (27 фоиз ёғи бор) экинлардир. Лекин сўнгги уч йилда озиқ экинлар майдони қарийб 77 минг гектарга кенгайган бўлса-да, дон учун экиладиган маккажўхори майдони 11 минг гектарга, дуккакли экинлар майдони 2,4 минг гектарга қисқариб кетди. Шунинг оқибатида маккажўхорининг ғалла экинлари таркибидаги улуши АҚШдагига нисбатан бир неча бараварга камайди.

Республикамизда суғориладиган экин майдонининг 95,6 фоизи давлат хўжаликлари қўлида. Фақат 4,4 фоизи қишлоқ кишиларига томорқа қилиб берилган. Шунга қарамай етиштирилаётган ялпи қишлоқ хўжалик маҳсулотининг тўртдан бир қисми шахсий хўжаликлар ҳиссасига тўғри келмоқда. Уларда қарийб 2,5 миллион қорамол, 3 миллиондан ортиқ қўй-эчки ва бошқа чорва ҳайвонлари боқилмоқда. Ялпи гўштнинг қарийб 50 фоизини томорқа хўжаликларида тайёрланмоқда.

Шахсий хўжаликларда гўшт етиштиришни кўпайтириш борасида хоразмликлар амалга ошираётган ишлар ибратлидир. Вилоятда бўрдоқига мол боқаётган оилага 10 сотих бедазор ажратиб берилади. Эвазига хонадон давлатга йилига тирик вазнда 3,5 центнер гўшт топширади. Сигири йўқ оилаларга қарзга сигир ёки пул бериш, шунга кўра деҳқон 2—3 йил ичида сигирнинг тирик вазнига тенг миқдорда гўшт сотиши каби тадбирлар аҳоли томонидан мамнуният билан кутиб олинди.

Ҳозир қишлоққа моддий ресурслар ва маблағдан кўра ҳам мавжуд мол-мулкка, ерсувга эга керак. Агар қишлоқдаги мол-мулк эгасига топширилса, катта ўзгаришлар бўлиши табиий. Шундай қилинмаса, ҳар қанча маблағ, материал, техника ва бошқа тадбирлар самара бермаслиги турган гап.

Эндиликда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини харид қилиш ва ижтимоий фондларни барпо этиш, давлат планини тузиш масалалари энг долзарб муаммо бўлиб турибди. Яқин ўтмишда ҳам харид қилинган маҳсулотнинг атиги 10—12

...кса агросан... бой тажриба тўпла... ...ма маҳсулотни қайта ишлашни ўз қўлига олган. Тарихда биринчи марта колхоз ва совхозлар ўзларига хизмат кўрсатувчи ташкилотларнинг хўжайинларига айланган.

Меҳнат унумдорлигини ошириш ҳозирги куннинг энг муҳим вазифаси. Буни бажариш учун фақат янги техникагина эмас, мутлақо янги технологияни ҳам жорий этиш талаб этилади. Меҳнатни ташкил этишнинг турли формалари, ихтисослаштириш, ишлаб чиқариш унумдорлигини таъминлаш, йирик, ўрта ва кичик хўжаликлар билан бирга оилавий, коллектив ва кооператив хўжаликларни бирга қўшиб олиб бориш зарур бўлади. Бу жараённи хитой экономикасида кўриш мумкин. Кўп сонли аҳолига эга бу мамлакат 7—8 йил мобайнида ўз халқини боқиш имкониятини топа олди. Шу билан бирга, четга ғалла сотмоқда. Ҳиндистон ҳам шу йўлдан бормоқда. СССР эса четдан энг кўп ғалла сотиб олувчи мамлакатлигича қолмоқда. Йиллик сотиб олинадиган ғалланинг ҳажми 30—45 миллион тоннани ташкил этмоқда.

Мамлакат аҳолисини озиқ-овқат билан таъминлаш ҳамманинг иши. Бу муаммо муҳокамаларида олим, шоир, ишчи-хизматчи, адиблар фаол қатнашмоқдалар. Кўпроқ маҳсулот етиштириш йўл-йўриқларини кўрсатмоқдалар. Амалга ошириладиган вазифалардан энг муҳими етиштирилган нозneъматларни нес-нобуд қилмасликдир. Бунинг учун қўшимча маблағ сарфлаш, янги ер ўзлаштириш ёки катта канал қазиб, мелиорация ишларини амалга ошириш шарт эмас, ҳушёрлик, кунт-ҳафсала кифоя.

БИЗ ЖАМОАТ чорвачилигини ривожлантириш тўғрисида бир неча ўн йиллардан буён тинмай гапираяпмиз. Лекин фойдаси сезилмаётир. Бунинг учун КПСС Марказий Комитетининг 1989 йил март Пленумида таъкидланганидек, қишлоқда чорвачиликка нисбатан хўжасизликни йўқотиш керак. Хўжалик юритишнинг барча формасидан — ижара, пудрат, кооператив, фермерлик, шахсий хўжалик билан жамоат хўжалигини табақалаштириб қўллаш масалаларини тўғри йўлга қўйиш, шаҳар билан қишлоқ ўртасида тенглик асосида олди-бердини кенг ривожлантириш, хўжалик ҳисобини аниқ ва тўла амалга ошириш муҳимдир. Молни эгасига — унинг «тилини» биладиган ҳақиқий чорвадорга бериш, «жамоат чорвачилиги» деган терминни йўқотиш керак. Ўз ўрнида чорвачилик билан шуғулланаётганларни муттасил рағбатлантириб бориш, моддий манфаатдорлик системасини ниҳоятда соддалаштириш керак. Яъни, шунча маҳсулот етиштирсанг, шунча маҳсулот ва пул оласан, дейилса бас. Илгаригидек, план бажарилса, бир ҳақ, ошириб бажарилса, яна бир ҳақ, молни семиртиргани, боққани, бола олгани, ем бергани, тагини тозалагани учун пул тўлаб чорвадорни бошини айлантирмаслик лозим. Ҳақ тўлаш бўйича турли хил андоза, кўрсатма, тавсиянома ишлаб чиқиб, уни хўжаликларга етказиш шарт эмас.

«ҲОВЛИДАГИ ТЎРТ ҚОЗОН»

Газетамизнинг шу йил 8 сентябрь сонида А. Жўраевнинг «Ҳовлидаги тўрт қозон» мақоласи эълон қилинган эди. Мақола юзасидан кўплаб газетхонлар ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар. Масалан, ТошДУ талабаси Ҳ. Йўлдошев шундай деб ёзади: «Мақолани ўқиб чуқур ўйга толдим. Мен Фарғона вилоятининг Ўзбекистон районидаги аҳоли ниҳоятда зич жойлашган Бекобод қишлоғида яшайман. Мақолада тўғри таъкидланганидек, оилавий пудрат услубига ўтиб ишлаш оқибатида бизнинг колхозда ҳам ишсизлар сони кўпайиб кетди. Ўртача маош 40—50 сўм бўлгандан сўнг, қандай қилиб қозон қайнатиш мумкин?..»

Халқимиз ҳали-ҳануз тўйлар туфайли бўлаётган ортиқча сарф-харажатлар хунук оқибатларга олиб келаётганини тушуниб етмаяпти. Биз томонларда ўғил уйлантиришга 9—10 минг сўм сарфланади. То никоҳ тўйигача катта-кичик ўндан ортиқ тадбир ўтказилади. Ҳар бир тадбирга қўй сўйилади, қозон илиниб, дастурхон ёзилади. Буларнинг ҳаммаси йигит томоннинг зиммасида бўлади. Хўш, тўйдан сўнг келин тушган хонадонда қозон қайнатишни тасаввур қилиб кўринг», — деб ёзади олотлик О. Салоева.

Қорақалпоғистон АССР Беруний районидан М. Муханов Будённий номидаги совхоз территориясидаги қишлоқларнинг хароба аҳволдалиги ҳақида куюниб ёзган. «Мақолада айтилган Саломат холага ўхшайдиганлар оиласи бизнинг овулларда ҳам бор. Баъзан овқат пишириш учун туз ёки ёғ тополмай қоладиган оилалар учрайди. Бундай оғир оилаларга хўжалик раҳбарлари ёрдам беришлари зарур», — деб ёзади у.

«Кеча ушбу хатни ёзаётганимда ўғлим даладан касал бўлиб қайтди, — деб мактуб йўллабди риштонлик М. Мамажонов. — Бугун уни касалхонага олиб борсак, сариқ бўлибди, дейишди. Бунга ўзимиз айбдормиз. Пул жамғарайлик; уй қурамиз, тўй

Акс садо

қиламиз, яхшироқ кийинамиз, деб болаларни ишлатиб қийнаймиз. Лекин бундан нима фойда?..»

Жуда кўпчилик жойларда шунга ўхшаш ташвишли воқеалар ёзилган. Уларда асосан қишлоқларда шароитнинг йўқлиги, ишсизлар сони кўпайиб бораётганлиги, уй-жой, томорқа муаммолари ҳал этилмаётганлиги жонли мисоллар билан кўрсатилган.

Яна бир туркум мактубларда мактаб ўқувчиларининг ҳамон дала ишларидан батамом қутилолмаётганлиги ҳақида куюниб ёзилган. «Мақоладаги Саломат холанинг ташвиши ўнлаб, юзлаб Саломат холаларнинг ташвишидир. Бу қийинчиликлар илдизи мактаблардан бошланади. Оила пудрати кўпроқ мактаб ўқувчилари зиммасига тушиб қолаётир. Бола ишласинми, мол боқсинми, дарс тайёрласинми? Бу саволларга биз катталар ҳам жавоб тополмай ҳайронмиз», — деб ёзади булунғурлик Ш. Увайсиддинова.

Шунингдек, М. Ашурова, А. Мамарасулов, Х. Тиллаев (Самарқанд вилояти), Қ. Маматов (Наманган вилояти), А. Усмонов (Фарғона вилояти), Ў. Абдуқодиров (Сирдарё вилояти), Б. Қурбонбоев (ҚҚАССР), Н. Шералиева (Андижон вилояти), М. Тошбоев, Н. Тўраев (Сурхондарё вилояти) ва бошқалар ўз фикр-мулоҳазаларини ёзиб юборганлар. Редакция барча мактуб муаллифларига миннатдорчилик билдиради.

ХАТЛАР ВА ОММАВИЙ ИШЛАР БЎЛИМИ

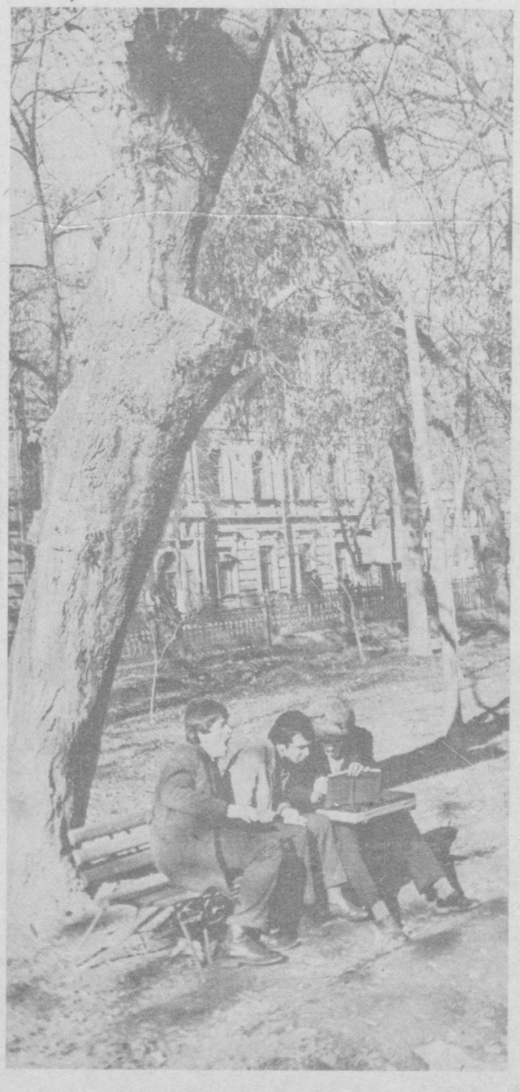

Куз кайфияти. С. МАҲКАМОВ суратга олган

МУҲАРРИРГА мактублар

НЕГА КЎРМАЙМИЗ?

Биз лоқайдлик, интизомсизлик, масъулиятсизлик каби иллатлар нималарга олиб келганини яхши биламиз. Чернобиль воқеалари, поездлар тўқнашувлари, қолаверса, республикамиз ҳаётида содир бўлаётган кўнгилсиз ҳодисалар ана шу иллатларнинг натижаси эмас, деб ким кафолат беролади.

Е. Евтушенконинг «Тарбиясиз тарбия» сарлавҳали мақоласида жойлардаги, шу жумладан, республикамиз аэропортидаги лоқайдлик ва интизомсизликлар қаттиқ танқид қилинганди. Тарбия, одоб ва ахлоқ муаммоларига доир маъқул фикрлар айтилди. Лекин ўша камчиликларни Москвадан келган шоир кўрибди-ю ўзимиз кўрмабмиз. Бу ҳам лоқайдликнинг бир кўриниши эмасми?

Кераксиз тортишув, ўринсиз баҳсларни бир чеккага йиғиштириб қалам соҳиблари диққат-эътиборни халқ учун энг муҳим соҳаларга қаратсалар яхши бўларди.

Редакцияга келган материаллар тегишли бўлим ходимлари томонидан синчиклаб кўрилиши, текширишдан ўтказилиши, сўнгра босилиши керак. Лекин бу ишга ҳам юзаки қараш ҳоллари учраб туради. Газетангизда ўтган йили «Яна нима оз менга» сарлавҳали, умуман яхшигина ёзилган, баҳс берилди. Унда 40-йилларда ижод қилган талантли шоир Ҳасан Пўлатнинг шеъридан қуйидаги мисралар келтирилади:

Гуллар поёндоз менга,
Ҳамма нарса соз менга,
Яна нима оз менга!

Янглишмасам, шоир уни мана бундай деб ёзган эди:

Гуллолалар поёндоз менга,
Ҳатто қиш ҳам худди ёз менга,
Керак эмас йиғлоқ соз менга,
Айтинг, яна нима оз менга!

Пировардида қуйидаги таклифларни айтишни истардим: газетада «Шарқ юлдузи», «Ёшлик», «Звезда Востока» журналларида босилган роман, қисса, ҳикоя ва бошқа материалларга ҳозиржавоблик билан муносабат билдирилса, улар ҳақида ўз вақтида тегишли фикрлар айтилса.

Ҳозирги кунда болалар тарбияси муаммоси ғоят долзарб. Шунинг учун газета саҳифаларидан махсус ўрин ажратилиб болалар тарбияси муаммолари ҳақидаги материаллар мунтазам ёритилса.

Газетада берилган материалларни ўқувчилар ўртасида кенгроқ тушунтириш мақсадида областларда мунтазам равишда газетхонлар конференцияларини ўтказиб турилса ва унда редколлегия аъзолари иштирок этсалар. Кўпчилик редколлегия аъзоларининг номларини биламиз-у ўзларини кўрмаганмиз.

Область газеталари қошида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг жамоатчилик асосида ишлайдиган бўлимлари ташкил этилса ва бу ишга жойлардаги тажрибали журналистлар жалб қилинса.

Газета обуначиларга 2—3 кун кечикиб келади, бу нуқсон ҳам бартараф этилса.

У. САМАТОВ

...алари» деб номланган композиция тайёрлаб, намойиш қилдик. Сценарий муаллифлари Афзал Рафиқов билан Маҳмуд Дўстматов. Композициядан Уйғун ва Иззат Султоннинг «Алишер Навоий» драмасидан Навоий (республикада хизмат кўрсатган артист, Ҳамза мукофоти лауреати Обид Юнусов) монологи, Уйғуннинг

...севади. Масалан, сафар жараёнида Англиянинг қатор кутубхоналарида бу алломаларнинг китобларини (баъзилари асл нусхада) кўриб ниҳоятда севиндик. Истардимки, бугун, айнан шу кеча-кундузда ижод қилаётган истеъдодли ижодкорлар, олимлар ва файласуфларнинг асарлари ҳам хорижий элларда донг таратса,

уларнинг кутубхоналаридан ўрин олса — қандай бахт!

— Олий бахт!.. Баҳодир ака, энди сафар таассуротларини сўзлаб берсангиз? Иложи бўлса кўрган-кечирганларингизни ўзимизнинг ҳаёт, турмуш тарзимиз билан боғлаб, таққослаб гапириб берсангиз янада яхши бўларди.

— Тушундим! Мени кўпроқ асрлар давомида сақланиб келаётган миллий анъаналар ҳайратга солди. Миллий маданият ниҳоятда юксак. Масалан, овқатланиш тартибини олайлик. Ошхона ё ресторанларда овқатни ҳар ким ўзига керагича олади ва қолдирмасдан ейди. Исрофгарчилик деган

...ўхшаш анъаналар ўзимизда ҳам бор эди. Масалан, оила аъзоларидан бирортаси келмаса овқат ейилмасди. Ёки дам олиш кунларида фарзандлар ота-оналариникида йиғилишарди. Ҳозир бундай яхши оилавий анъаналар унутилиб кетаяпти. Айтайлик, ўғил бола отаси ё бобоси эгарлаган отни, пайванд қилган дарахтни, қиз

...кўнгил, ма... атсевар. Биз ... ган композицияни катта олқишлар билан кутиб олишди. Ҳатто таржимон Ёқубжон Эргашев бизнинг ҳам, уларнинг ҳам кўпгина қалб сўзларимизни таржима қилишга улгуролмади. Самимий миннатдорчиликларни фақат кўзлардаги қувонч орқали билиш мумкин.

...Тўйчи ака, ўзга юртюрганингизда кўп...маларни соғиндингиз?

...Аввало Ўзбекистонни! ...ўзбек нонини... седана...сепилган мазали нони... Кўк чойни, у ерларда ...қо кўк чой ичилмас ... Сафаримиз бир умр ...дан, қалбдан ўчмай... бўлди.

...қ ЮНУСОВ: — Мен ...этган Навоий ролини ... жойда яхши қабул ...ди. Ўзим билан ду... олиб кетган эдим. ...дия ва Шотландияга ... санъаткорларининг ...чи бориши экан. Ўша ...да ўзбек дуторини ...ор янгратганимдан бах...ан.

...лчеҳра ЖАМИЛОВА: — ... ака тўғри айтдилар. ... бизга, сизлар биринчи ...излар, дейишди. Шу ... халқимиз тарихи, ма...ти ҳақида уларда ях... таассурот уйғотгани...н бахтиёрман. Мен ...да ҳам актриса, ҳам ...са сифатида иштирок ... Йигирма йилдан ... яна саҳнага чиқиб, ...а тушдим.

...кин КОМИЛОВ: — Мен ...с кундалик тутиб са... таассуротларини ёзиб ...м. Лекин кўрганларим... сўз билан ифода этиш ... Бир гапни очиқ ай... керак. Улар Ўзбекис... ўзбеклар ҳақида жу...кам билишади. Фақат ...рқанд билан Бухоро... эслашади. Дублинда ...ур ёзувчилар Бернард ... Оскар Уайльд ўқи... университетда бўлдик. ...қса, Лондонда Англия ...олониялари учун очган ...ус мусулмонлар мак...даги учрашув ҳамма...и ҳаяжонга солди. ...бекнинг тахт билан ...лашув саҳнасини иж... этганимда залдагилар ...ларидан туриб оли...ладилар.

...имма АҲМЕДОВА: — ...нга шаҳарлардаги озо...ик ва гуллар, инсонга ...ган чексиз меҳр ва ...онч жуда ёқди. Ҳар ...нча ибрат олсак арзийди. Кўчалар чиннидай тоза, кўм-кўк. Стадионлар сероб. Одамлар, болалар бўш вақтларини ана шу стадионларда ўтказадилар.

Лондон марказида турли хил қушлар, олмахонлар, кийиклар эркин юрибди. Улар ҳайиқмай бемалол одамлар ёнига келади... Шаҳарлар экологик жиҳатдан тоза. У ерларда гуллар деразанинг хона ичида эмас, кўча томонида ўстирилади. Гўё гуллар мамлакатига кириб қолганга ўхшайсиз.

Ёдгор САЪДИЕВ: — Мен учун унутилмас хотира — Англиянинг бир вақтлар қироллар қасри бўлган Таверь музейида Заҳриддин Муҳаммад Бобур саллаларига таққан Кўҳинурни кўрдим. Ва шунда беихтиёр севимли шоиримиз Эркин Воҳидовнинг қуйидаги мисраларини эсладим:

...Асли бу чарх гоҳ ўнг қолиб,
Терс айланар гардундир.
Кимлар эса бугун ғолиб,
Эрта бир кун забундир.

Сен забунлар саноғини
Ўйлармисан, Кўҳинур?
Минг йилларнинг сабоғини
Сўйлармисан, Кўҳинур?

Иккинчидан, хорижий эллар саҳнасида бошда дўппи билан бор овозда «Муножат», «Самарқанд ушшоғи»ни айтганимда қалбим қанчалар қувончларга тўлганини таъриф этиб бўлмайди. Ўзбек театрларини бундай ижодий сафарларга тез-тез юбориб туриш керак.

Ҳожиакбар НУРМАТОВ: — Сафарга тарихий асарлардан парчалар олиб бориб тўғри қилганмиз. Чунки уларни замонавий саҳна асари билан ҳайратлантириб бўлмайди. Ҳозир театримизда Бернард Шоунинг «Пигмалион» пьесасини саҳналаштириш устида иш кетаяпти. Сафаримиз бу ижодий ишимизга катта ёрдам беради.

Санда РАМЕТОВА: — Одамлари самимийлиги ва меҳмондўстлиги жиҳатидан ўзбекларга ўхшаб кетади. Лекин ўзбек халқи борлигини яхши билишмайди. Шунинг учун дўстлик алоқаларини янада мустаҳкамлаш керак, деб ўйлайман.

САФАР ТААССУРОТЛАРИДАН маълум бўлдики, театр шуҳрати чет элларга ҳам ёйила бошлади. Театр туфайли эса халқимизнинг буюк алломалари руҳи жаҳон кезмоқда.

Ашурали ЖЎРАЕВ

МУҲАББАТНИНГ МАНГУ НАВОЛАРИ

МУҚИМИЙ НОМИДАГИ республика музикали театри саҳнасида ёзувчи ва драматург Ҳамид Ғулом ва композитор Шоҳида Шоймардонова ҳамкорлигида яратилган «Муҳаббат навоси» музикали драма премьераси бўлди. Драмани режиссёр Рустам Бобохонов саҳналаштирган.

Асарда XVI асрдаги Уйғур давлатининг ҳокими шоҳ Абдурашитхон ва халқ орасидан чиққан истеъдодли шоира ва музикачи Омонисонинг оташин муҳаббатлари куйланади.

Биринчи галда драма материалига драматургнинг ёндашуви кишини қизиқтиради. Бу ўринда шу нарсани алоҳида таъкидлаш лозимки, ёзувчи Ҳамид Ғулом уйғур халқининг тарихига фақат санъаткор сифатида эмас, тарихчи кўзи билан ҳам нигоҳ ташлайди. У ўша давр ҳақида ҳикоя қилувчи кўплаб тарихий ва бадиий адабиётларни чуқур ўрганганлиги асар қаҳрамонлари характер-руҳиятлари ва воқеаларнинг кечиши орқали яққол сезилиб туради. Композитор Ш. Шоймардонова ҳам персонажлар характери мантиғига мос, драматургнинг ният ва ғояларига ҳамоҳанг музика ярата олган.

Драматург ва композитор асарда нафақат Абдурашитхон (артист Р. Маъдиев) ва Омониссонинг (артист М. Бекжонова) қайноқ муҳаббатларини, шу билан бирга, муҳаббат қабариқларидаги инсон даҳосининг яратувчилик қудратини, унинг санъатга бўлган садоқатини улуғлайдилар, эзгуликни баралла куйловчи санъат одамлар, жамиятдаги синфлар ва халқлар ўртасидаги тўсиқларни бартараф этувчи куч эканлигини кўрсатадилар. Чунки шоҳ Абдурашитхон отаси Саидхон сингари ажойиб шоир бўлган. Халқ қўшиқлари ва термаларини севиб куйлаган. Бир сўз билан айтганда, санъат ва санъаткорларнинг закий ҳомийси эди у. Абдурашитхоннинг драмадаги Омонисо билан айтишуви ҳам шу нуқтаи назардан характерлидир. «Мен — халқ учун шоҳ бўлсам, санъат учун — қулман», дейди у.

Драма қаҳрамонларининг тили анча жозибали, фалсафий оҳангларга бой эканлигини таъкидламоқчимиз. Абдурашитхон, Омонисо, Устоз Умар каби ижобий образлар тилигина эмас, балки Малика Ёдгорхон, вазир Мирзо Тоғай, айниқса Муҳаммад Эшон сингари салбий персонажлар тили ҳам уларнинг дунёқараши, хатти-ҳаракатлари ва ўй-фикрлари қамровини ифодалаган. Драма муаллифлари музикали драма жанрининг барча унсурларига қатъий амал қилиб, ария ва айтишувларни, қаҳрамонларнинг руҳий ҳолатларига қараб музика оҳангларини сюжетнинг асосий чизиғига омухталаштириб юборишган. Масалан, Абдурашитхон ва Омонисо, Омонисо ва Ёдгорхоним айтишувлари, Бодомхон, Гулойим, Устоз Маҳмуд қўшиқлари томошабинларга манзур бўлади.

Драмадаги ария, айтишув ва қўшиқлар кўринишларни бир-бири билан боғлайдиган, уни яхлит ҳолга келтирадиган кўприк вазифасини ҳам ўтайди. Абдурашитхон Омонисонинг гўзаллигидан танг қотиб, уни турфа анвойи гуллар барқ урган жаннатмакон боғдаги булбулга қиёслаб қўшиқ бошлайди. Бунга жавобан Омонисохон эса ўзининг келажакдаги тақдиридан, шоҳ саройида ўтадиган бўлғуси ҳаётидан (чунки шу пайтда уларнинг тўйи бўлмоқда эди) хавотир ва ташвишга тушиб, қўшиқ куйлайди. Омонисонинг хонишларида туғилган гўшасидан, халқидан айрилган, сарой ҳаётининг фисқу фужур ва фитнаи фасодларидан даҳшатга тушган, руҳан ёлғиз кишининг оҳу афғонлари мужассамлашган. Ушбу қўшиқ оҳангидан драмада қарама-қаршиликлар ва конфликтлар бошланишини сезиб турамиз. Ҳақиқатан ҳам асардаги конфликтнинг бир томонида Абдурашитхон ва Омонисо, иккинчи тарафида Ёдгорхоним (у Абдурашитхоннинг катта хотини), Мирзо Тоғай (артист А. Бекжонов) ва Муҳаммад Эшон (артист Ф. Аҳмедов) туришади.

Абдурашитхоннинг биринчи хотини Ёдгорхоним (артист Д. Сафоева) ўз вақтида гўзал раққоса бўлган. У саройдаги маликалик ўрнини Омонисохонга бўшатиб бергиси келмайди ва Мирзо Тоғай билан иттифоқликда яширин кураш бошлайди. Мирзо Тоғай ҳам, Абдурашитхонни тахтдан сарнигун қилиб, шоҳ бўлиш ниятида юради. Муҳаммад Эшонга эса, дин орқали одамлар устидан ҳукмронлик қилиш васвасаси тинчлик бермайди.

Абдурашитхон ролини зўр маҳорат билан ўйнаган артист Р. Маъдиев спектаклда босиқ, мулойим киши сифатида таассурот қолдиради. Мирзо Тоғайнинг қабиҳ ниятлари фош бўлган дақиқада ҳам, Абдурашитхон ботиний босиқликни йўқотмайди, овозини кўтармасдан, ҳатто бироз мулойим товушда Мирзо Тоғайни саройдан бадарға қилишни буюради. Бундай жиҳатларни унинг Муҳаммад Эшон билан мулоқотида, Ёдгорхонимнинг очиқдан-очиқ исёни вақтида ҳам кузатиш мумкин.

М. Бекжонова Омонисо образини маромига етказиб ўйнашга ҳаракат қилган. Айниқса, Абдурашитхонга бўлган муҳаббати шунчалик самимийки, гўё саҳнада шу севги таянчида ҳаракат қилаётгандек туюлади. Соддалик, софлик унинг характерини белгилайдиган асосий мантиқдир.

Умуман олганда, театр труппаси ушбу драмага катта масъулият билан ёндашган. Постановкачи режиссёр Рустам Бобохонов актёрларни танлашда, саҳналар ўртасидаги кўринишларга ягона уйғунлик бағишлашда жиддий муваффақиятга эришган дейиш мумкин. У уйғур рақсларини саҳналаштиришга таниқли уйғур раққосаси Ҳавохон Азизовани таклиф қилиб тўғри йўл тутган.

Дирижёр Эргаш Тошматов ва хормейстер Комил Саъдуллаев ўзларининг профессионал маҳоратлари билан спектаклнинг муваффақиятига муносиб ҳисса қўшишган.

Муаллифларнинг ижодий изланишларини камситмаган ҳолда, йўл қўйилган айрим тарихий ноаниқликлар хусусида ҳам тўхталмоқчимиз. «Муҳаббат навоси» воқеалари Ёркент шаҳрида кечади. Аслида эса Абдурашитхон қароргоҳи Хўтанда бўлган. Яна, Абдурашитхон ҳукмронлик қилган йилларда Мирзо Ҳайдар Ёркентда эмас, Кашмирда яшаган. Бу ҳақда Абдурашитхоннинг Мирзо Ҳайдарни ватанини тарк этганидан афсусланиб ёзган шеъри ҳам бор.

Саҳна безаклари ҳақида ҳам баъзи бир эътирозларимиз бор. Рассом Анатолий Слугин костюмларни танлашда жиддий камчиликларга йўл қўйган, қаҳрамонлар кийимларида рассом ва режиссёрнинг фикрлари бир-бирига мос тушмаганлиги яққол сезилиб қолган. Абдурашитхон қурдириб, Омонисохонга ҳадя қилган сарой кўриниши рангсиз, анчайин жўн. Ҳолбуки, бу давр уйғур меъморчилик санъатининг энг юксалган вақтлари эди.

Юқорида айтиб ўтилган жузъий камчиликлар драма қадр-қимматига зинҳор раҳна солмайди. Спектаклнинг яна бир аҳамиятли томони шундаки, кейинги пайтларда йўқолиб бораётган уйғур ва ўзбек санъатининг анъанавий алоқаларини мустаҳкамлашга ҳам катта ҳисса қўшилди.

Ҳеч шубҳасиз, «Муҳаббат навоси» музикали драмаси Муқимий номидаги театр репертуаридан муносиб жой олиб, ўзбек ва уйғур томошабинларининг севимли спектаклларидан бири бўлиб қолади.

Аҳмаджон ҚОДИРОВ,
Қозоғистон ССР Фанлар академияси уйғуршунослик институтининг бўлим мудири, санъатшунослик номзоди

СУРАТДА: шу спектаклдан бир кўриниш.

С. КАГАН суратга олган

КАМТАРЛИК — ЗИЙНАТ

БУ АЁЛ ТАСАВВУРИМДА қандай жонланган бўлса, ҳақиқатан ҳам шундай экан. Демак, инсоннинг юз-кўзи алдамас экан. Тафсилотларга ўтишдан олдин суҳбатдошимни таништирай: Мўътабар Комилова — республика Ёш томошабинлар театрининг етакчи актрисаларидан бири. Оз эмас, кўп эмас, 20 йилдан ортиқ шу даргоҳда хизмат қилиб келади. Айтишгагина осон бу муддат. Машаққатлару қувончлар, ютуқ ва камчиликлар, оила, бола-чақа ташвишлари орасида ўтган йиллар мазмуни, шубҳасиз, Мўътабар опагагина аён. Бу ҳақда кейинроқ. Ҳозир эса бу аёлнинг мени ҳамиша ўзига тортиб келган хислатларига тўхталмоқчиман.

Ҳали исм-фамилиясини тўлиқ билмай туриб (у пайтларда мактабда ўқирдим), унинг ижросидаги самимият, нафосатни ёқтирардим. Мўътабар опа, халқона тил билан айтганда, «истараси иссиқ», ёқимтой одамлар тоифасидан. Суҳбат асносида бу фазилатлар унинг қонига сингиб кетганига имоним комил бўлди. Ўзим учун яна бир нарсани кашф қилдим: у ниҳоятда камтарин. «Инсонлардаги қайси фазилатни ёқтирасиз?» деб берган саволимга ҳам табиатидан келиб чиқиб, шундай жавоб берди: «Камтарликни ёқтираман. Айниқса, актёрларнинг содда, халқона бўлишларини истайман». Олижаноб истак. Лекин шу ўринда ўйлаб қоласан киши: том маънода камтар кишилар, қайси касбда эканидан қатъий назар, негадир

жуда кеч юзага чиқадилар. Эҳтимол, бунга уларнинг турли жойлардан таниш-билиш қидирмасликлари, ўтга-чўғга ўзларини уравермасликлари сабабдир. Яна шуниси борки, бундай одамлар мансаблару унвонлар учун эмас, азиз юрти, халқи учун хизмат қилишни оддийгина бурчлари, деб тушунадилар. Ортиқча ҳою ҳавасларни ор биладилар.

Ёш томошабинлар театрининг режиссёри Омон Шарипов ниятимни эшитиб бундай деди:

— Мўътабархоннинг театрда ўз ўрни бор. У характерли роллар устаси. Шу вақтгача ўзига топширилган барча ролларни маромига етказиб ижро этиб келмоқда. Унинг имкониятлари катта, асосий роллари ҳали олдинда, деб ўйлайман.

Албатта, актёр ҳақида ёзганда беихтиёр унинг санъатга кириб келиши кишини қизиқтиради. Шу маънода Мўътабар Комилова ижодий биографиясининг дастлабки саҳифаларига назар ташладик. Бунда актрисанинг ўзи кўмаклашди:

— Тошкентликман. Оиламизда санъаткор йўғу, лекин жуда ёшлигимдан фикру ёдим санъатда бўлган. Лутфихон аянинг «Фарҳод ва Ширин» спектаклидаги Ёсуман образи мен учун ғаройибот эди. Фароғат Раҳматова ижро этган образларни, айниқса, унинг қўшиқларини севардим. «Тошболта ошиқ» музикали драмасини бошдан охиригача ёдлаганман. Хуллас, театр оламида яшардим. Бироқ дастлаб театр институтига кираман, десам уйдагилар унча рўйхуш беришмади. Аҳдимдан қайтмаганимни кўриб, рози бўлишди. 1965 йили Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтининг драма актёрлиги факультетига ўқишга кирдим. Ўқишни тугатганимдан буён шу ерда ишлаяпман.

— Мўътабар опа, айтингчи, нега айнан болалар театрини танладингиз?

— Театр мени танлади, десам хато бўлмас. Манзура Ҳамидова менинг севимли актрисаларимдан (у кишини мен илк устозим сифатида ҳурмат қиламан). Ўқишнинг охирги йили. Радиога қандайдир эшиттиришга таклиф этишди. Манзура опам ҳам ўша ерда эканлар. Мени кузатиб ўтириб, «Ёшлигимга жуда ўхшар экансан, бизнинг театрда ишламайсанми?» деб сўрадилар. Улар билан бирга театрга келдим ва ўқиш билан бирга, ёрдамчи составда ишлай бошладим. Насибам шу ерда экан, мана, ҳамон Манзура опа билан бир саҳнада ижод қилиб келяпман.

Ҳа, орадан ўтган 20 йил актриса учун изланишлар даври бўлди. Албатта, иш ҳамиша ҳам кўнгилдагидек бўлгани йўқ. Бироқ, асосийси, М. Комилова актёр сифатида ўзлигини топди ва намоён қила билди. Ранг-баранг ролллардан иборат ажойиб гулдаста тузишга муваффақ бўлди. Болажонларимизни санъат билан ошно қилиш, уларда одамийликни, эзгуликни шакллантириш йўлида имкони борича изланди. Билмаганини устозларидан, халқдан ўрганди.

— «Меҳрибонлар» спектаклидаги Анжелика образи бир умр ёдимда қолди, — дейди Мўътабар опа. — Бу характеримга мутлақо зид образ эди. Ҳатто, режиссёр Аппоновга «бу ролни ўйнамайман», деб йиғлашгача борганман. У киши «Излан, агар астойдил изланcанг, қўлингдан келади», дедилар. Шу бўлдию, образга прототип ахтаришга тушдим. Буни қарангки, ҳар куни ўзим қатнаб юрадиган автобуснинг кондуктори кўп томондан мен яратмоқчи бўлган образга мос келаркан. Энди келишда ҳам, қайтишда ҳам ундан кўз узмайдиган бўлдим. Шундай қилиб, ижодимда янги саҳифа очган Анжелика образи пайдо бўлди. Яна «Шум бола»даги Эшон ойим, «Зафар, Зуфар ва Заҳро»даги Заҳро, «Али ва Вали»да Юлдуз, «Беозор лайлаклар»да Зулхумор каби образларни севиб ижро этаман.

— Бетакаллуфлик бўлса ҳам, бир савол берсам. Ёш томошабинлар театрида ишлаётганингиздан ҳеч ўкинганмисиз? Кўпчилик болалар театрида ишлашни осон, деб билади. Ҳатто бошқа театрлардан бир даража паст назар билан қарайдилар...

— Йўқ, ачинмайман. Кўз очиб кўрган жойим. Ҳамкасбларимни кўриб қувонаман, уларга жуда ўрганиб қолганман. Болаларнинг кўнгли соф, беғубор бўлади. Улар спектакль деб эмас, бўлган ёки бўлаётган воқеа, деб томоша қилишади. Ана шу ишонч икки ҳисса масъулият сезиб ўйнашга ундайди.

Мен бошқа театрларнинг ҳар бир премьерасига бораман. Ҳамма театрларнинг актёрлари ўзаро ҳамкорликни кенг йўлга қўйишларини истайман. Лекин, очиғини айтганда, бошқа театрларнинг ижодкорлари, ҳатто театршунослар ҳам бизга паст назар билан қарайдилар. Тақризлар, мабодо матбуотда кўриниб қолса ҳам, юзаки бўлади. Масалан, мен қатнашган спектаклларни олайлик. Лоақал, камчилигимни кўрсатиб ёзишса ҳам майли эди.

Умуман, омади гапни айтсам, болалар тарбияси, уларнинг келажаги маъносида бу театр менга ёқади. Чунки биз кечқурун уйда, фарзандларимиз ҳузурида бўламиз.

АЙТМОҚЧИ, фарзандлар ва оила... Мўътабар опанинг турмуш ўртоғи, республикада хизмат кўрсатган артист Эркин Комилов «Ёш гвардия» драма театрининг актёри. Ортиқча тафсилотларнинг зарурати бўлмаса керак. Уларнинг 6 фарзандлари бор.

— Мўътабар опа, Эркин акани Ўзбекистонда танимайдиган одам йўқ, десак муболаға бўлмас. Машҳур одамнинг рафиқаси бўлиш осонми?

— Ҳам яхши, ҳам ёмон. Ёмон томони шундаки, уйда кам бўладилар, вақтлари ниҳоятда тиғиз. Яхшиси, шуки, ана ўша «машҳур»ликда, оз бўлса-да, улушим борлигидан қувонаман. Тўғриси, характерлари оғир. Роль устида жуда кўп ишлайдилар. Шу сабабли уларни хафа қилмасликка, болаларни тинчитиб, ижодга шароит яратишга ҳаракат қиламан. Мабодо мендан жаҳллари чиқса ҳам, кулиб туришга тиришаман. Асосийси, бир-биримизни тушунамиз. Мана, иложи борича уларнинг оғирларини енгиллатишга уриндим. Бундан бу ёғига улар менга ёрдам берадилар. Чунки фарзандларим улғайиб, қўлимдан ишимни олишди, ижод қилишга имконият туғилди. Биринчи галдаги орзум: яхши фарзандлар тарбиялаш. Агар уларнинг юртга, оламларга бирон нафи тегса, ўзимни бахтли ҳисоблардим.

— Ниятингизга етинг.

Гулчеҳра УМАРОВА

Бобохон ШАРИПОВ:

САЙЛАНМАЛАР САЙЛАБ ОЛИНАДИ

Маълумки, газетамиз шу йил 4 август сонида жумҳуриятимиз ижодкорларининг нашриётларимизда ўн учинчи беш йилликда чоп қилиниш тахмин қилинган сайланма ва танланган асарлари рўйхатини эълон қилган эди. Шу сабабли редакциямизга кўплаб мактублар келди. Уларда муштарийларимиз қайси ижодкорларнинг асарларини нашр қилиш ёки қилмаслик тўғрисида фикрларини билдиришган. Шунингдек, сайланма ва танланган асарларини чоп этишнинг янгича мезони, тартиби ва бугунги аҳволи ҳақида ҳам саволлар йўллашган. Шу муносабат билан мухбиримиз Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитетининг бош муҳаррири Бобохон ШАРИПОВ билан суҳбатлашди.

— Кейинги йилларда нашриётларимиз ижодкорлар асарларини нашр этишда китобхонлар таклиф ва мулоҳазаларига алоҳида эътибор берадиган бўлди. Йиллик тематик планлар матбуот орқали муҳокама қилинмоқда. Шу маънода сайланма ва танланган асарларнинг умумхалқ муҳокамасига қўйилиши ҳам қувонарли ҳолдир. Лекин бу муҳокама кўзда тутилган натижани бердими?

— Рўйхатнинг газетада эълон қилингани жуда ўринли бўлди. Чунки китоб халқ учун нашр қилинар экан, биринчи навбатда, уларнинг талаб ва эҳтиёжларини билиш зарурдир. Лекин муҳокама, очиғини айтишимиз керакки, кўнгилдагидек натижа бермади. Муҳокама учун ажратилган вақтнинг озлиги учунми ёки бошқа сабабларга кўрами китобхонлардан мактубларни кутганимиздан оз олдик. Шунингдек, ижодкорлар ёки адабиётшунослар ҳам бу борада матбуот саҳифаларида ўз фикрларини билдирмадилар.

Келган мактублар асосида фикрлашадиган бўлсак, қувончли томони шундаки, уларнинг деярли барчасида 30-йилларда қатоғон қилинган Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир, Абдулла Қодирий каби ижодкорларнинг сайланма ва танланган асарларини нашр этишни таклиф этишган. Шунинг учун уларнинг таклифларига мувофиқ рўйхатга кирган бундай ижодкорларнинг асарларини белгиланган миқдорда қолдиришни лозим топдик.

Лекин мактублардан баъзи китобхонлар бундай асарлар нашр қилиш тартибларини билмасликлари ҳам аён бўлиб қолган.

— Шунинг учун қашқадарёлик С. Турдиев ижодкорлар асарларининг сайланма ва танланма нашрлари тўғрисида маълумот беришни сўраган.

— Бундай адабиётлар уч турда нашр этилади. Биринчиси, классик ҳамда замонавий адабиёт ва санъат намояндаларининг академик танланган асарларини ўз ичига олади. Улар илмий муассасалар томонидан муаллифнинг қўлёзмалари матнларини, манбаларни, тугалланган ва ниҳоясига етказилмаган вариантларни ҳамда шу кабиларни синчиклаб ўрганиш асосида тайёрланади. Иккинчиси, классик ва замондош муаллифларнинг оммавий танланган асарларидан иборатдир. Танланган асарларга ижодкор ижодий фаолиятининг ўзагини, асосий йўналишини белгиловчи, ғоявий-бадиий жиҳатдан энг етук асарлар танлаб олинади. Сайланма асарларга ёзувчи ижодининг асосий йўналишини акс эттирувчи асарлар киритилади.

— Ижодкорларнинг танланган ва сайланма асарларини нашр этиш тўғрисидаги таклифлар кимлар томонидан киритилади?

— Танланган ва сайланма асарлар нашриётларимиз томонидан беш йилликка мўлжалланган йиғма планга қатъий риоя этган ҳолда чиқарилади. Бу план комитетимиз, нашриётлар, ижодий уюшмалар, Фанлар академияси, китоб савдоси ташкилоти, етакчи кутубхоналарнинг таклифлари асосида шакллантирилади. Айрим муаллифларнинг аризалари, ёзувчиларнинг адабий мероси бўйича тузилган комиссияларнинг таклифлари жумҳурият Ёзувчилар уюшмаси ҳайъати мажлисларида дастлабки тарзда кўриб чиқилади. Йиғма план лойиҳаси муҳокама этилгач, комитетимиз ҳамда Ёзувчилар уюшмаси ҳайъатининг биргаликдаги қарори билан тасдиқланади.

Қайта қуриш шарофати туфайли бундай адабиётларни нашрга тайёрлаш ва чоп этишда жумҳуриятларнинг ҳуқуқлари анча кенгайтирилди. Янги низом ишлаб чиқилди. Бу низомнинг авалгисига қараганда афзалликлари кўп. Шулардан баъзилари тўғрисида тўхталиб ўтаман. Унда замондош муаллифларнинг юбилейлари танланган ёки сайланма асар чиқариш учун асос бўла олмайди, деган қоида мавжуд. Илгарилари у ёки бу ижодкорнинг фалон ёшга кириши муносабати билан унинг асарлари арзийдими-йўқми сайланмалар рўйхатига киритилган ҳоллар бўлган. Эндиликда бунинг олди олинди. Бу янгилик истеъдодли ижодкорларнинг, хусусан, ёшларнинг эллик ёки олтмиш ёшга тўлишини кутиб ўтирмай, уларнинг танланган ва сайланма асарларини тезроқ халққа етказиб бериш имконини беради.

Низомга мувофиқ, танланган асарлар муаллифнинг шу хилдаги олдинги тўпламининг охирги жилди чиққанидан 10 йил ўтгандан кейин, сайланмалар бўлса 5 йил кейин чоп этилади. Танланма ва сайланмалар авторларига эндиликда аввалгидек 30 фоиз миқдорида эмас, 100 фоиз миқдорида қалам ҳақи тўланади.

— Рўйхатда ижодкорларнинг сайланмалари жилди сони турлича. Бунинг боиси нима!

— Дарҳақиқат, низом билан рўйхатни таққосlaганда бу масалада айрим номувофиқликлар кўзга ташланади. Аввало, мазкур рўйхат муаллифларининг аризалари асосида тузилган шартли рўйхат эканини ҳисобга олмоқ керак. Бу рўйхат ҳали яна муҳокама этилади, аниқликлар киритилади. Жилд сони масаласида англашилмовчилик бўлмаслиги учун бу борадаги қоидани эслатиб ўтмоқчиман: танланган асарлар тарзида нашр этиладиган насрий асарлар — 6 жилдгача, шеърият ва драматургия — 3 жилдгача, адабиётшунослик, танқид, публистика, музика асарлари — 2 жилдгача бўлиши мумкин. Замондош муаллифларнинг сайланма насрий асарлари — 3 жилд, назм, драматургия, адабиётшунослик, санъатшунослик, танқид, публицистика, мусиқа асарлари — 1 жилд ҳолида бўлиши мумкин. Бу талаблар барчага баравар бўлмоғи даркор. Айрим истисно тарзида ижодкорларнинг адабиётимизда тутган ўрни, ижодининг аҳамияти ҳам ҳисобга олинади.

Жилдларнинг ҳажми масаласига келсак: танланган ва сайланма насрий асарлар — 30 босма тобоққача, назм — 10—15 босма тобоққача, драматургия, адабиётшунослик, санъатшунослик, танқид, публицистика — 25 босма тобоққача, йирик жанрдаги мусиқа асарлари — 40 босма тобоққача, вокал ва қўшиқ жанрларидаги мусиқа асарлари эса 20 босма тобоққача чоп этилиши мумкин.

Бу асарларни нашр этиш муддатлари ва тарқатиш борасида ҳам ўзига хосликлар мавжуд. Масалан, танланган асарлар ва 3 жилдлик сайланмалар фақат обуна йўли билан тарқатилади. Академик танланган асарларнинг йилига камида 3 жилди, оммавий танланган асарларнинг эса йилига 2 жилди, сайланмалар бўлса бир йил мобайнида нашр этилиши лозим.

— Мабодо, бирор сабаб билан белгиланган жилдлар чиқмай қолса ёхуд бирмунча «юпқароқ» чоп этилсачи?

— Албатта, йиғма план қотиб қолган, ҳеч ўзгармайдиган нарса эмас. Нашриётларга тасдиқланган йиғма планни амалга оширишда чоғида объектив сабаблар бўлган ҳолларда у ёки бу нашрни чоп этиш муддатини ўзгартириш, ҳажми ёки нусхасини кўпайтириш, озайтириш тўғрисида таклифлар киритиш ҳуқуқи берилган. Шунингдек, улар китобхонлар ва китоб савдосининг амалдаги эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда уни пландан чиқариш масаласини ҳам ўртага қўйишлари мумкин.

— Рўйхатдан 80 дан ошиқ муаллифнинг 100 жилддан кўпроқ сайланмалари жой олган. Қоғоз тақчил бўлган, республика матбаасининг имкониятлари чекланган ҳолда шунча ном ҳамда ҳажмда танланган ва сайланма асарларни беш йил мобайнида нашр этиш мумкинми?

— Масаланинг энг қийин, кўп баҳсу мунозараларга сабаб бўладиган жиҳати ҳам худди мана шунда. Бу ўринда рўйхат шартли эканлигини яна бир эслатиб ўтишни истардим. Айни чоқда, рўйхатга кирмай қолган кўплаб ижодкорлардан кейинчалик тушган аризаларни ҳам ҳисобга оладиган бўлсак, ҳозирги пайтда даъвогарларнинг сони юзга етиб қолди. Юқорида айтганимдек, комитетимиз ва нашриётларга келган мактублар сони ниҳоятда оз бўлгани учун ҳозир уларга асосланиб, холис ва адолатли ҳукм чиқариш амалда мумкин эмас. Шу боисдан, масалани комитетимиз ва Ёзувчилар уюшмаси ҳамкорликда тузган махсус комиссия кўриб чиқиб, узил-кесил ҳал этиши учун ишонч билдирдик. Таниқли адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов бошчилигидаги бу комиссияда нашриётларнинг ҳам, Ёзувчилар уюшмасининг ҳам, китоб савдоси бирлашмасининг ҳам, Фанлар академиясининг ҳам, кутубхоналарнинг ҳам, комитетимизнинг ҳам вакиллари бор. Улар эндиликда барча сайланмаларни сайлаб оладилар.

Рашод Нури Гунткин таваллудининг 100 йиллиги

ХЛҚ ҲАЁТИНИНГ РАССОМИ

Катта тарихий йўлни босиб ўтган турк адабиётининг юксалиш пиллапоялари хилма-хил. Лекин унинг XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX асрнинг бошларидаги даврини олтин давр, деб аташади. Бу даврда турк адабиётида катта сифат ўзгаришлари рўй берди. Ҳақиқий турк прозаси пайдо бўлди ва юксалди, турк поэзиясида бир неча мактаблар юзага келди. Жаҳон адабиётининг таъсирида ҳамда Туркиядаги ижтимоий тараққиёт натижасида майдонга келган сўз усталари ўз асарларида, биринчи навбатда, оддий халқ ҳаётини, мамлакати тақдирини акс эттира бошладилар. Ана шундай адабиётнинг типик вакилларидан бири, илғор фикрли турк ижодкорларининг маънавий меросхўри бўлган Рашод Нури Гунтекиндир.

Рашод Нури 1889 йилнинг ноябрида Истамбулда таваллуд топди. Унинг отаси Нурибей халқ орасида доктор сифатида шуҳрат қозонганди. У иш юзасидан мамлакатнинг турли жойларида кўчиб яшашга мажбур эди. Рашод Нури ҳам отаси билан турли жойларда бирга бўлади. Шунинг учун ҳам у кейинчалик кундаликларида «мени ҳаётга йўллашда ва мамлакатим билан таништиришда отамнинг хизматлари беқиёс катта бўлди», деб ёзганди.

Рашод Нури ўрта маълумотни Измирда олгач, Истамбулга келиб, университетнинг адабиёт факультетига кириб ўқийди. Университетни тугатиб ўқитувчилик қилади, кейинроқ маориф министрлигида инспектор бўлиб ишлайди. Хизмат юзасидан ҳам мамлакатнинг турли жойларида бўлади, халқ ҳаёти билан янада чуқурроқ танишади. У 9 йилдан то умрининг охиригача Туркия Буюк Миллат мажлисининг депутати қилиб сайланади. Айни [illegible]да, Туркиянинг ЮНЕСКОда вакили бўлиб хизмат қилади. Рашод Нури Гунтекин [illegible]6 йили Лондонда вафот қилади.

Рашод Нури ёшлигиданоқ адабиёт ва санъатга қизиқади, болалик пайтлариданоқ халқ эртакларини ёзиб олиб, тўплайди. Кейинчалик университетда даврининг машҳур адабиётшуносларидан Ҳамдуллоҳ Субҳий ва Меҳмет Акифдан таълим олади. Илк ижодини спектаклларга тақризлар ва пьесалар ёзиш билан бошлайди. У даврининг илғор ёзувчиси Холид Зиё Ушоқлини устоз сифатида ҳурмат билан тилга олади. Шунинг учун «Бир кун, асар демоқ[illegible] лойиқ бирор нарса ёзолса[м], бунинг учун Холид Зиёбей[га] бурчлидирман», дейди у. Шунингдек, ижодкор Номиқ Камол, Аҳмад Мидҳад, Умар Сайфиддин каби[лар] ишлаб берган турк насрини юқори чўққиларга кўтаради. Дастлабки ҳикояларида оддий кишиларнинг ватанпарварлиги, миллий-озодлик курашида кўрсатган қаҳрамонликларини қаламга олади. 20-йилларда нашр қилинган «Тангри мусофири», «Сўнган юлдузлар» каби ҳикоялар тўпламларида Биринчи жаҳон уруши давридаги ҳимоясиз бечораларга ачиниш ҳисси, уларнинг аянчли тақдирига ҳамдардлик туйғуси сезилиб туради. Рашод Нури жуда кўп мавзуларда, ҳар хил жанрларда асарлар яратди. У асарлари асосига жамиятни соғломлаштириш учун мустаҳкам ахлоқий принциплар бўлиши керак деган масалани қўяди. Романлари «Сирли кўл», «Чолиқуши», «Тамға», «Оқшом қуёши», «Яшил кеча», «Эски хасталик», «Тегирмон», «Мискинлар такяси» унинг адабий меросининг асосини ташкил қилади.

Р. Н. Гунтекин номини танитган «Чолиқуши» романи бўлди. Бу асар адиб ижодининг илк даврида ёзилган «Истамбуллик қиз» пьесаси асосида яратилган. Асар воқеалари севгилисининг хиёнати туфайли уйдан чиқиб кетган Фариданинг кундаликлари шаклида ёритилади. Ёш ўқитувчи Фариданинг кўрганкечирганлари орқали ёзувчи китобхонни Туркия қишлоқларидаги деҳқонларнинг оғир ҳаёти, мактаблар тақдири билан таништиради.

«Чолиқуши» ишқий-романтик йўналишдаги асар бўлса, «Тегирмон» сатирик пландаги, «Яшил кеча» ижтимоий асосдаги романдир. Шахс ва жамият ўртасидаги зиддият ёзувчининг «Яшил кеча» асаридаги Шоҳин афанди образида аксини топади. Шоҳин афанди Истамбулда қолишни истамай узоқ Сариова қишлоғига бориб ўқитувчилик қилади. Дастлаб диний мактабда ўқиган Шоҳин афанди ўқитувчилар институтига киради ва билимини халққа бериш учун қолоқ қишлоққа келади. Шоҳин шу йўл билан ёлғиз жоҳилликка қарши курашмоқчи бўлади. Кейин бу фикрининг хато эканлигини англаб инқилобий Анқарага қайтади.

Рашод Нури Гунтекин бу романида турк адабиётида биринчилардан бўлиб, ўз идеали йўлида ҳеч нимадан қайтмайдиган, онгли равишда ўзини халқ ишига бағишлаган курашчи образини яратди. Шу сабабли Нозим Ҳикмат «Яшил кеча» романида кўтарилган муаммо ўша давр Туркияси учун жуда муҳимлигини бежиз таъкидламаганди.

Адиб асарлари орқали унинг ижодий ва ҳаётий принципларини ҳам англаш қийин эмас. Жумладан, «Ачиниш» романининг қаҳрамони Муршиднинг қуйидаги гаплари ёзувчининг фикрларини умумлаштиргандек кўринади: «Мен янги ҳаёт бошлаш учун ўзимга программа туздим: Биринчидан, доимо виждон овозига қулоқ солиш, иккинчидан, ҳеч қачон қонун чегарасидан чиқмаслик, учинчидан ҳамкасблар билан доимо яхши муносабатда бўлиш, тўртинчидан, ёлғон сўзламаслик, бешинчидан, пора олмаслик, олтинчидан, фақат хизматда эмас, оилада ҳам пок бўлиш, еттинчидан, шахсий манфаатдан бурчни юқори қўйиш, ўз зарарига бўлса ҳам доимо ҳақиқат учун кураш».

Р. Н. Гунтекин асарлари бундай ахлоқий принциплари жиҳатдагина эмас, бадиий даражаси билан ҳам ижодкорлар учун маҳорат мактабидир.

Рашод Нуридан бой адабий мерос қолди. Бир нечта ҳикоялар тўплами, ўнлаб роман ва пьесалар, адабий танқидий мақолалар шулар жумласидандир. У турк тилига жаҳон адабиётининг гўзал намуналарини ўгирди, Ибсен ва Лев Толстой ҳақида монографиялар ёзди. Антологиялар тузди.

Ёзувчининг «Чолиқуши», «Тамға», «Хазонрезги», «Яшил кеча» романлари М. Исмоилий, М. Ҳакимов, М. Аъзам томонидан ўзбек тилига таржима қилинган. Бу асарлар ўзбек китобхонларининг ҳам маънавий мулкига айланиб қайта-қайта нашр қилинмоқда. «Ҳайлаи шаърий» пьесаси театр томошабинларини хушнуд этмоқда.

Адҳамбек АЛИМБЕКОВ,
филология фанлари номзоди

ОЙБЕК АБАДИЯТИ

Ўзбек совет адабиётининг классиги, академик Ойбекнинг миллий маданиятимиз равнақига қўшган буюк ҳиссасининг қиммати йиллар ўтгани сайин янада теран бир улуғворлик касб этмоқда. Бугунги авлодларнинг хассос адибимизга бўлган меҳру садоқати, таъзим-эҳтироми ҳам ёзувчи қолдирган бебаҳо маънавий хазинага яраша бўлмоқда дейиш мумкин. Шу йилнинг айни баҳорида Жиззах шаҳрида адиб номи билан аталувчи мактаб ўқувчилар ташаббуси ва уларнинг маблағи ҳисобидан ушбу билим даргоҳида, сентябрь ойида эса Термиз Давлат педагогика институтининг ҳовлисида Ойбек бюсти ўрнатилди. Бундан ташқари Сурхондарё вилоятининг Бойсу, Денов, Қашқадарёнинг Деҳқонобод районида ва бошқа бир қанча жойларда ардоқли санъаткоримизга ёдгорлик ўрнатиш, музейлар очиш ишлари бормоқда.

Яқинда пойтахт области Бекобод районидаги Ойбек номидаги совхоз марказида ҳам Ойбек ҳайкали қад ростлади. Албатта, жумҳуриятимиз турли районларида мутафаккир ёзувчимизга ёдгорлик ўрнатилиши кишини қувонтиради. Бироқ, айрим ҳолларда, ишланган бюст ёки ҳайкалларнинг бадиияти саёз, айниқса Ойбекдек улкан қалб соҳибининг характерига унча мос тушмайдиган сифатлар ҳам кўриниб қолаётганлиги дилимизни хира қилмоқда. Муддаомиз шуки, ёдгорликда фақат Ойбек жисми эмас, унинг ўлмас руҳи ҳам акс этсин.

Ў. ЕРМУҲАМЕДОВ,
Ойбек уй-музейи директори

СУРАТДА: Ойбек ҳайкали олдида.

С. МУСАЕВ суратга олган

«УМИД» — СОВРИНДОР

Ўзбекистон телевидениеси яратган «Умид» ҳужжатли фильми хаёл билан тасаввур қилиб бўлмайдиган бир фожиали ҳаётни кўз олдингизга келтириб қўяди. Фильмни кадрма-кадр нафас олмай, энтикиб-энтикиб, мижжаларингизга ёш қалқиб кўрасиз.

Қисқагина, фақат ярим соатгина давом этадиган фильмда ўзга юртда бўлган уруш — осойишта, тинчгина яшаётган бир оила ҳаётини остин-устун қилиб юборганининг шоҳиди бўласиз.

Мухбирлар тили билан айтганда «ҳар қандай қийинчиликларни мардонавор енгаётган» Афғон урушининг инвалиди Қосимжон Тошматов ҳаётидан ҳикоя қилувчи ушбу фильм миллионлаб телетомошабинларнинг юракларини ларзага солди.

Ўтган ойда Одессада бўлиб ўтган ватанпарварлик мавзуидаги телевизион фильмлар Бутуниттифоқ фестивалида бу асарнинг энг яхши режиссёрлик совринига сазовор бўлиши ҳам бежиз эмас.

Фильм режиссёри Тоҳира Шамсиеванинг хизматини алоҳида таъкидлаш керак.

Режиссёр ўз олдига томошабинларни йиғлатиш ёки ўз қаҳрамонига меҳр-шафқат уйғотишни мақсад қилиб қўймаган. У фильмда ҳақиқатни, даҳшатли ҳақиқатни кўрсатмоқчи бўлган.

Оналаримиз қанчалик сабру бардошли эканлигига яна бир марта иқрор бўламиз. Боланинг кучи оёғида, йигитнинг кучи билагида, кексаларнинг кучи юрагида дейдилар. Қосимжоннинг онаси Кимё хола икки ўғлини Афғонистонга жўнатиб, бирини яримжон кутиб олганда ўзини тутишидан чинакамига унинг кучи юрагида эканига имон келтирамиз. У сочини юлиб фарёд урмайди, ичидан, юрагидан унсиз йиғлайди. Бу йиғи қанчалар аламли, қанчалар аччиқ эканини кўпларимиз билмаймиз.

Бир оёқ, бир қўл, бир кўздан ажраган Қосимжоннинг аччиқ қисматидан қанчалик таъсирланмайлик, лекин фильм тугаганда кўнгилда қандайдир шу маийиб бола ҳаётда ўз ўрнини, йўқотган орзуларини қайта топишга қодир эканига ишонамиз. Фильмнинг сўнгги кадрлари бунга кафил бўлади.

Иттифоқ телефильмлари орасида бизнинг Ўзбекистон телевидениесида яратилган «Умид» фильми юқори баҳолангани, соврин олганлиги ҳаммамизни қувонтирди.

С. ХУЖАЕВ

СУРАТЛАРДА: фильмдан кадрлар

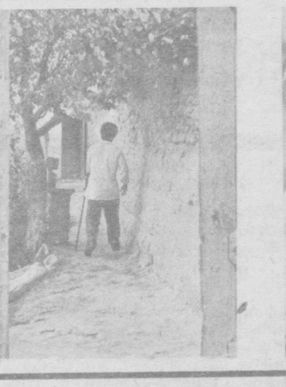

Тошкент шаҳар, Киров районидаги Уста Ширин кўчасида Улуғ Ватан урушида ҳалок бўлган жангчиларга ёдгорлик ўрнатилди. Унга «1-Кисловодск» маҳалласидан урушга кетиб, Ватан учун жангларда ҳалок бўлган, шунингдек Афғонистонда байналмилал бурчини ўтаётган чоғида ҳаётдан кўз юмган жангчилар номи ёзилган. Ёдгорлик маҳалла аҳолисининг ташаббуси ва маблағи эвазига тикланди.

С. МАҲКАМОВ суратга олган

ЎЗБЕКИСТОН ССР АДЛИЯ МИНИСТРЛИГИГА

Редакцияга келган ёшгина йигит, отамнинг исмини қизимга фамилия қилиб берилишини истайман, деб туриб олди. Ота деган шарафли номга сазовор бўлган куним ўз отамни қабрга қўйдик, деб афсусланди. у. Дунёнинг иши шундай экан, начора, отамнинг номи ўчиб кетмасин, қизимга отамнинг исми фамилия бўлиб қолсин. Шу ишда ёрдам беринглар.

Биз йигитга район ижроия комитети ЗАГСлар бўлимига бориб, учрашиш лозимлигини тушунтирдик.

— Фойдаси йўқ! — деди у қатъий қилиб. — Кўп марта бордим. Илтимос ҳам қилдим, талаб ҳам қилдим. Қонун бўйича мумкин эмас, деб кўнишмаяпти. Шунинг учун йўл-йўриқ кўрсатинглар, деб редакцияга келдим.

Худди шу мазмундаги иккинчи мактубни Ғиждувон шаҳридан М. Нажмиддинов йўллаган: «Мен 52 ёшдаман. Бир ҳаётий муаммо редакцияга хат ёзишга ундади. Менинг марҳум отам Сайфиддин Нажмиддинов (бу отамнинг бобосининг исми) фамилиясида бўлган. Мен туғилганимда Муҳиддин Сайфиддинович Нажмиддинов деб гувоҳнома олинган. Ҳозир беш фарзандим бор. Уларнинг ҳаммасига ҳам Муҳиддинович Нажмиддинов деб ҳужжат берилган. Ўғлимиз Рамзиддин уйланиб, 1987 йилда биринчи набирамиз Ўктамжон туғилди. Биз оила аъзолари ўзаро маслаҳатлашиб, Ўктамжонга бобо сифатида менинг исмимни фамилия қилиб беришни лозим топдик. Унга Муҳиддинов Ўктамжон Рамзиддинович деб гувоҳнома берилишини сўраб, Ғиждувон шаҳар гражданлик ҳолати актларини ёзиш бўлими мудирига мурожаат қилдик. Улар ҳеч кўнмай рад этишди. Хуллас, болага Нажмиддинов Ўктамжон Рамзиддинович деб гувоҳнома берилди. 1989 йилда иккинчи набирамиз Жаҳонгир туғилди. Яна ўша ўзгармас инструкция рўкач қилинди. Биз ҳозиргача болага туғилиш гувоҳномаси ололмай сарсонмиз. Отамнинг бобосининг исми жуда кўп авлодларимизда давом этиб келди ва ҳозир ҳам давом этиб келмоқда. Оила аъзоларимизнинг розилиги билан ўз набираларимга исмимни фамилия қилиб бермоқчи бўлсам, унинг нимаси қонунга хилоф! Ёки бу ишнинг давлатга, жамиятимизга бирор зарарли ноқулай, ноқонуний томони борми? Ахир бола 18 ёшга киргандан сўнг туғилиш гувоҳномасини ўзи истаган фамилияга ўзгартириб олиши мумкин экан-у, нега бу ишни ёшлигида беғалва ҳал қилиш мумкин эмас?»

Биз Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети адлия бошқармаси бошлиғи Гулжаҳон Ғойибовага мурожаат қилдик. Унинг айтишича, бошқармага ҳам кўплаб одамлар шу каби масалада ёрдам сўраб мурожаат қилишар экан.

— Сиз қандай фикрдасиз? — сўрадик ундан.

— Одамлар отасининг исмини фамилия қилишни хоҳлаб, бизга қайта-қайта хат ёзадилар, бевосита бошқармага мурожаат қиладилар. Лекин Министрлар Советининг қарорини биз қандай ўзгартира оламиз. Бизда бундай ҳуқуқ йўқ. Шунинг учун ҳам берилган кўрсатма бўйича ишлаб келмоқдамиз.

Бу ўринда бошқарма ходимларини ҳам айблаш ўринли эмас, Лекин фамилия ёзиштишдаги чалкашлик, набирага фамилия ёзишда ўз-ўзидан отанинг номи тушиб қолиши кўплаб одамларнинг норозилигига сабаб бўлмоқда. Буни редакцияга келаётган кўплаб шикоят хатлари ҳам кўрсатиб турибди.

«Ўзбекистон ССР Давлат тили ҳақида» қонуннинг 25-моддасида шундай ёзилган. «Ўзбекистон ССРда яшовчи гражданлар миллатидан қатъи назар ўз исмини (бир ёки бир неча), ота исми ва фамилиясини (бир ёки бир неча) тарихий-миллий анъаналарга мувофиқ шаклда ёздириш ҳуқуқига эгадирлар. Исмлар, ота исми ва фамилияларининг ягона тўғри шакли махсус маълумотномаларда қайд этилади...»

Республикамиз Адлия министрлиги мутасадди ходимлари тил ҳақидаги қонунда қайд этилганидек, фамилия берилишидаги чалкашликларнинг олдини оладиган тадбир ишлаб чиқсалар ва уни гражданлик ҳолати актларини қайд этиш бюроларида жорий эта бошласалар, айни одамлар кўнглидаги (қонуний!) иш бўлур эди.

ХАТЛАР ВА ОММАВИЙ ИШЛАР БЎЛИМИ

МУЛОҚОТ

БИЛДИРИШЛАР

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси барча ижодкорларни, матбуот, радио, телевидение, нашриётларнинг ходимларини, адабиётшунос ва тилшуносларни Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақидаги Қонунини ҳаётга тадбиқ этишда ижодкор зиёлиларнинг вазифалари мавзуидаги кенг давра суҳбатига таклиф этади. Давра суҳбати 21 ноябрь соат 15.00 да Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида (Пушкин кўчаси, 1-уй) бошланади.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмасининг Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида шу йилнинг 24 ноябрь куни соат 15.00 да бошланадиган «Ўзбекистонда қайта қуриш жараёнининг марказий ва маҳаллий матбуотда акс этиши ҳақида баҳс» мавзуидаги йиғилишга барча қизиққан ўртоқларни таклиф этамиз.

БАДИИЙ МАҚОЛАНАВИСЛИК КЕНГАШИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИГА

Мамлакатимизда миллий масала, миллий муносабатлар, миллий тиллар билан боғлиқ йирик сиёсий ва ҳуқуқий тадбирлар амалга оширилмоқда. Бизнинг қўшилмамиз жангчилари суюкли Ватанимиздан йироқда ўз ҳарбий ҳамда байналмилал бурчини ҳалол ва виждонан адо этмоқдалар. Ҳарбий қисмларда тез-тез бўлиб шахсий состав билан суҳбатда бўлганимда йигитлар кутубхоналарда уларнинг миллий тилларида бадиий асарлар йўқлигидан нолиб қолишади. Мен уларнинг ғам-ташвишларини яхши тушунаман, лекин бу муаммони ҳал этишдан ожизман. Шу боисдан ҳам сизга мурожаат қилиб, амалий мадад ва ёрдам сўрашга мажбурман.

Сизлардан ёшларни қўшилмамизда хизмат қилаётган ака-укалари учун имкон қадар китоблар йиғишга даъват этишларингизни сўрардим. Китоблар турли мазмунда ва ҳатто анча тутилган бўлиши мумкин, бадиий асарлар кўпроқ бўлса, тағин ҳам яхши.

Бунинг учун сизлардан ғоят миннатдор бўлардик. Зеро, бу ёшларни миллий маданиятларга ҳурмат, китобни севиш ва қадрлаш руҳида тарбиялашдек сиз билан бизнинг зиммамизда турган муҳим вазифани яхшироқ бажаришимизга ёрдам беради.

Сизларга чуқур эҳтиром ила

А. КИРЕЕВ

РЕДАКЦИЯДАН: Газетхонларимиз, айниқса ижодкорлар ушбу мактубнинг ўзиниёқ шу хайрли ишга бош қўшишга даъватнома сифатида қабул қилишади, деган умиддамиз. Ўз ҳарбий бурчини адо этиб юрган ака-укаларингиз, фарзандларингиз, ёру биродарларингиз, қардошларингизга атаган китобларингизни қуйидаги адресга юборишингизни ёки келтириб беришингизни сўраймиз:

700000, Тошкент шаҳри, Пушкин кўчаси, 1-уй. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси, 3-қават, 4-хона.

Марказий нашрларда

«КОСТЁР»

ВЛКСМ Марказий Комитети, Бутуниттифоқ пионерлар ташкилоти Марказий кенгаши ва СССР Ёзувчилар союзининг ойлик журнали «Костёр» мамлакатимизда нашр этиладиган обрўли болалар журналларидан биридир. У ҳозир 1 миллион 330 минг нусхада босилмоқда. Журналда жаҳон халқлари ва СССРдаги турли қардош халқлар адибларининг асарлари ҳам мунтазам эълон қилиниб турилади. «Костёр»нинг шу йилги 10-сонида ўзбек ёзувчиси Ражаббой Ота Туркнинг «Арава» ҳикояси босилган. Ҳикояда заҳматкаш ўзбекнинг машаққатли ҳаёти қаламга олинади. Асарни рус ёзувчиси Евгений Туинов таржима қилган.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилари уюшмаси ва СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими Ўзбекистон халқ ёзувчиси Темур Пўлатовга онаси

Ризвонбиби САЪДУЛЛА қизи

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ва СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси Дилором Исҳоқовага онаси

Робия АҲМАД қизи

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ва СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси Шаҳодат Исахоновага отаси

Исахон МУРОДОВ

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Ҳамза номидаги Ленин орденли Ўзбек давлат академик драма театри коллективи Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреати Теша Мўминовга отаси

Ҳусаин МЎМИНОВ

вафоти мунасабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Суҳроб ОЧИЛОВ

ҲАЁТГА МУҲАББАТ

— Тезроқ «ўлинг», плёнка тугай деяпти! — шипшиди ташвиш аралаш оператор.

— Сизнинг ишингиз суратга олиш, ўлиш— менинг ишим, — ингради буталар орасида чўзилиб ётган «ярадор» актёр.

— Бизда плёнка тақчил, — бетоқатланди суратга олувчи. — Қизил бўёқ ҳам.

— Унингиз билан ишим йўқ, киностудия билан шартномани мен тузганман. — у ёнидан бу ёнига ағдарилди Ярадор. — Бу деганим, қандай хоҳласам, шундай ўламан деганим.

Оператор ранжиб, асбобини ўчирди.

— Сиз сценарийни бузяпсиз, ҳолбуки икки марта «и-им-м» деб «ўлиб» қўя-қолишингиз керак эди.

— Сценарий ҳаётий эмас, — биқинини чангаллади Ярадор. — Ҳаётий чиқиши учун. . . ўлгим келмаяпти. Ҳали. . . касалхонага боришим керак.

— Сиз фильмимизнинг бир қисмлик эканлигини унутиб қўйяпсиз.

— Биламан.

— Билсангиз, гапни чўзманг. Барибир сизни ҳеч ким «касалхона»га олиб бормайди, — бўйнини ичкари тортди Оператор. — Ҳайдовчи ҳаммомга кетган.

— Сиз эса фильмимизнинг номланишини унутиб қўйяпсиз. . .

— «Ҳаётга муҳаббат», акаси жонидан, «Ҳаётга муҳаббат»!

— Баракалла, тоғаси жонидан, — бошини хиёл кўтарди Ярадор. — Энди асбобингизни шиқиллатаверинг.

— Сиз ҳамма нарсани бузяпсиз. Картина ойнинг охирида каттаконларнинг олдига қўйилиши керак. Қолаверса, Давронов билан мусобақамиз ҳам бор.

— Ҳойнаҳой, ким кўп одам ўлдирицига бўлса керак. . .

Оператор нима деб жавоб қилишни билмай бир пас ҳаяллаб тургач, охири чорасизнинг чорасини қилиб қичқириб юборди:

— Мен сизни одам деб юрсам. . . ҳақиқий актёр экансиз!

— Мен ҳам сизни одам деб юрсам бор-йўғи бир сураткаш экансиз!

Оператор ўрнидан турди.

— Бўлди, ҳадеб алжирайверманг. Бўшатинг майдончани!

— Бўшатмайман, — бутини кенг ёзганча баҳузур ётиб олди Ярадор.

— Режиссёрга айтиб бераман, йиғламсиради Оператор.

— Ундан каттасига айтинг!

— Сиз ғирт тентак одам экансиз. Вақтни чўзгандан не наф? Куннинг иссиғида. . .«ўлиб» қўя қолмайсизми! Ҳадемай куз келиб қолади.

— Мен салқин тушганда ўлмоқчиман. Нима қиламан ўлигимни саситиб...

— Ҳозир ҳазилнинг мавриди эмас, биродар! . . Тўғрисини айтсам, шунчалик жонимга тегиб кетдингизки, пичоғим бўлганида ҳеч иккиланмасдан сўйиб қўйган бўлардим сизни... Охирги дублни кутиб ўтирмасдан! Ростакамига!

— Ҳақиқий гранатам бўлганида, мен ҳам ҳеч ўйлаб ўтирмасдан сиз ўтирган минорачанинг тагига ташлаган бўлардим. . .

— Мен сизнинг ўрнингизда бўлганимдами. . .

— Биламан, аллақачон ўлган бўлардингиз.

Оператор ҳолсизланиб, ерга ўтириб қолди.

— Жон биродар, ҳеч бўлмаса қоринни ўйлайлик! Қаранг, ҳув қарағай тагида режиссёр билан «жиноятчи» бемалол кабоб еяишяпти. Биз ҳам. . .

— Сиз ҳеч пичоқ еганмисиз, — кутилмаганда овози титради Ярадорнинг.

— Мен операторман, найрангбоз эмас!

— Мени тушунмадингиз, сизни ҳеч пичоқлашганми деб сўраяпман. . .

— Худо сақласин! — ёқасини ним очиб бахмалдек кўксига туфлади Оператор.

— Мени пичоқ... лашди! Ростакамига, — титради Ярадор.

— Э-э, ҳазилга бало борми! — ер тепинди аламидан Оператор. — Бормасангиз борманг. Хуллас, қандай хоҳласангиз, шундай ўлаверинг.

— Ҳов биродар, мен ростини айтяпман. Ҳалиги Довдир. . . шошқалоқлаб. . . ростакамига тиқиб олипти. . . Қаранг, э-э-этнинг орасига. . .

— Йўғ-э! Қани. . . Вой бобонгни-и-и. . .

Абдуғани АБДВАЛИЕВ

ҲУКУМТГА ТАШАКУР

САКСОН ЕШЛИУЗРОБИ ХОЛАНИНГ ШУБОЛАГА МАКТУ

«Ассалому алаум, Шум бола, ўғлим. Бу жни ёзишдан мақсад шукиени хурсандлигимни ҳукутга айтиб қўйсанг. Ўзкистонда ҳамма ўзвакча пирсин, депти. Отасига малес. Менга ўхшаган, ўрисча сапсем билмайдиган кампиарга яхши бўпти-ку, дедимНегаки, яқинда овсинимга лгиром бергани почтага бсб, таъбим тирриқ бўлиб қайтган эдим, тилгиромни ўсча ёз, деди. Мен ўрисчан сапсем билмайман, овсини бўлса вобшим билмайди дедим. Сал ғижжиллашиб олдим. Ҳамма ўрисча гападиган бўлиб кетган экану, ен бағда атделний коликетган эканман-да, деб хафбўлувдим. Йўқ, мана ҳуматдан айланай, дилимиздагишни қилди: ўзвак бўлсанўзвакча гапир, депти.

Бугун неварамни чадан топиб келдим. Пудбоўйнаётган экан. Менга вокрандан бир пақир полний сув олиб кел, дедим. Сун ҳамиша запас қилиб қўйш керак-да. Сувни олиб лгандан кейин, ёнимга ҳазиб олиб, қўлига қалам-фтар бердим. Мен Шум лага юрагимдаги гапни айман, сен ёзасан, дедим. Адрини точний ёз, яна бошқаққа кетиб қолмасин, ё фон бегонанинг қўлига тушмсин, деб тайинладим. Ҳозиррима кўп, апирис кўп. Нерам ёзиб бўлгандан кейин тни астанопкадаги почта яққа ташлаб келди.

Аммо апсуски, сендаҳануз жавоб йўқ. Хатни жуматнинг ўзвак тили ҳақдаги қарори газитда пат бўлган куни ёзувдим. нвиртни ичига Шумбога тегсин деб, бир қайнам ҳиндийский чой ҳам соб қўйган эдим. Ё, биронта спикулантни қўлига туцб қолдимикан, билмайман. Ға бир гапни айтиб қўяй, бу тўлка сен билгину, мен лай. Биз томонда шу, ҳидийский чойнинг испикулати кўпайиб кетди-да... Хўагар шу хатим етиб қолс ҳукуматга раҳмат айтиб қўсанг, маладес, кам бўлмасан.

Сенга салом билан, Узроб холанг.

Адрис: Сентралний кўча кв. 15»

АФАНДИНИНГ ЖИЯНЛАРИ

Ҳақиқат учун толмас курашчи, халқимизнинг буюк кулги дарғаси Насриддин Афандининг жиянлари — издошлари жуда кўп. Улар — турли тилларда гапиришади, турли халқларнинг фарзандларидирлар. Аммо уларни бирлаштириб турувчи нарса — ҳаёт завқидир. Яқинда Тошкентда ана шундай кулги ишқибозларини бирлаштирувчи марказ ташкил топди. Пойтахт вилояти ёшларига доир муаммоларни аниқлаш билан шуғулланувчи «Диёр» деб номланмиш идора қошида шаклланган бу уюшмага москвалик пешқадам кулги устаси Аркадий Аркановга ҳурмат юзасидан «Аркан» деган ном берилди. Унга талантли тақлидчи шоир Владимир Плетницкий раҳбарлик қила бошлади. «Аркан» кўп ўтмасдан ўз сафига жуда кўп кулгисеварларни тортди. Пойтахтимизда яшайдиган ва рус тилида ижод қиладиган кўпгина ҳажвчи шоир ва ёзувчилар, мўйқалам соҳиблари, ҳаваскорлар унинг аъзолари бўлдилар. Бу уюшманинг довруғи тез орада фақат Ўзбекистондагина эмас — Ўрта Осиё жумҳуриятлари ва Қозоғистонга ҳам ёйилди.

Яқинда бу уюшма Ўрта Осиё жумҳуриятлари ва Қозоғистон ҳажвчилари ва кулгибозларининг кўрик-анжуманини ўтказди. Хўжа Насриддин номидаги бу кўрикка Ўзбекистоннинг турли вилоятлари ҳамда Тожикистон, Туркманистон, жумҳуриятларидан келган ҳажвчи ёзувчилар, ҳажвий мўйқалам усталари, кулгибоз саҳна усталари иштирок этдилар. Шуниси диққатга сазоворки, бу кўрик иштирокчиларининг кўпчилигини ҳаваскорлар ташкил этди. Пойтахтдаги «Билимлар уйи»да уч кун давомида бўлиб ўтган бу йиғинда бир неча ўнлаб ҳажв ва кулги ишқибозлари — шоирлар, ёзувчилар, саҳна усталари, мўйқалам соҳиблари ўз маҳоратларини намойиш қилдилар.

Танлаш натижасида ҳаваскор саҳна усталари Нодир Шодиев ва Марк Резепов, ҳаваскор ҳажвчи, инженер Аъзам Маҳмудов, Ўрта Осиё темир йўл бошқармасининг ходими Виктор Федюнин бу кўрикнинг ғолиблари, деб топилдилар. Шу билан бирликда кўрик ўнлаб истеъдодли ҳажвчи қалам соҳиблари, саҳна ижрочилари ва мўйқалам эгаларини кашф этди.

Ҳажвий уюшма шу кунларда ўзбек тилида ижод қиладиган ҳажвчи шоирлар, ёзувчилар, саҳна усталари, ҳажвий мўйқаламчиларнинг кўрик-анжуманини ўтказишга астойдил тайёргарлик кўрмоқда.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ,
кўрик-анжуман ҳакамлар ҳайъатининг аъзоси

Қуйида кўрикка қўйилган суратлардан айримларини ҳавола этаётирмиз.

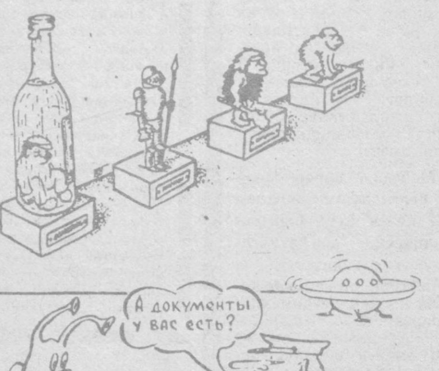

Рассомлар: Р. АСАНОВ, Ю. ГАЛИМОВ, Г. ЮРСКИЙ

ЧОЙХОНА ХАБАРЛАРИ

ОБ-ҲАВО МАЪЛУМОТИ

Котибадан олинган маълумотларга қараганда, байрам кунлари ҳаво одатдагидан очиқ келади... Бошлиқнинг қовоғидан қор ёғиши кутилмайди...

ВОҚЕА

Куни кеча 18 ёшга тўлаётган ўғлига сўнгги алиментни жўнатган Садқа Отаевни ҳамтовоқлари қизғин қутладилар.

— Оталик бурчимни виждонан ўтаб бўлганлигим билан фахрланаман, — деди С. Отаев қутловларга жавобан.

МИЛЛИОНИНЧИ МЕҲМОН

31 декабрь куни шаҳар меҳмонхонасида миллионинчи меҳмонни кутиб олиш маросими бўлиб ўтди. Бундай юксак шарафга республиканинг узоқ бурчидан келган отахон мушарраф бўлди.

Меҳмонхона маъмурияти миллионинчи меҳмонни қизғин қутлаб, унга гулдаста ҳамда «Жой йўқ» деган эсдалик лавҳани тақдим этди.

Маҳмуд СУЛТОНОВ

Қўқон

МИТТИ ҲАЖВИЯЛАР

«ВАФОДОР»

«Менинг тўғримда одамлар турли иғволарни тарқатишади. Тарқатишса тарқатаверишсин. Гапирган уларнинг оғзи. Аммо мен виждонимни ўртага қўйиб, қасам ичиб айтаманки, учови эримга ҳам тирноқча хиёнат қилаётганим йўқ...»

АЗРОИЛ ШТАТИ ҚИСҚАРДИ

ХУДО (Азроилга): —Қайта қуриш муносабати билан штат қисқарди. Сен ўзингга бошқа иш топиб ол.

АЗРОИЛ (таажжубда): — Менинг штатим қисқарса, одамларнинг жонини ким олади, эгам?

ХУДО: — Ташвишланма. Бу соҳада одамлар ўз-ўзига хизмат усулини қўллашяпти. Ўзлари бир-бирларининг жонини олишяпти.

ТОҚ ЎТАРКАНСАН-ДА

1-қиз: — Сен қачон турмушга чиқасан, дугонажон?

2-қиз: — Пораҳўрлик тугатилганда.

1-қиз: — Вой шўрим, унақада дунёдан тоқ ўтаркансан-да, а дугонажон?!

ТАКЛИФ

Бир корхонада қайта қуришни тезлатиш масаласига бағишланган йиғилиш бўлди. Кимда қандай таклиф бор, дейилганда Маҳбуба деган аёл қуйидаги таклифни киритди:

«Шу вақтгача биз аёллар эркакларга турмушга чиқиб келдик. Етар бас, энди, шунча аср хўрликларга чидаганимиз. Энди эркаклар биз аёлларга турмушга чиқишсин. Шунда ҳамма муаммолар осонгина ҳал бўлади».

Тўхташ АШУРОВ

Абдураҳмон АКБАР

ЎЗИМ ЎҚИЙМАН

РАҚАМЛИ ШЕЪРЛАР

ХАВОТИР

Инкубатордан чиққан
Жўжалардан узмай кўз,
Такага Эчкибону
Бошин чайқаб қотар сўз:
— Вой, жўжа деганлари
Бунча н10оқ, бунча ж10
Пайқашмас қай тараф сўл,
Пайқашмас қай тараф 10г.
Тентирашар 10гирда
С10иб, ботгунча қуёш.
. . .Яхшиям бу ерларда
Йўқ 1орта Оламош.

ОРЗУЛИ ДУНЁ

Жўякдоши Карамга
К10глини ёрар Пиёз:
— Сезаяпсанми, бу йил
10 кун барвақт келди ёз.
Сенга қандай, билмадим,
Эсиб турса ҳам шамол.
Бу саратон, бу иссиқ —
Мени этмоқда беҳол.
Т10ларимнинг ч10таги
Бўлганда эди, ошна,
Саҳарлар шабнам ғамлаб,
Сувга бўлмасдим ташна.

ҚЎНҒИЗВОЙНИНГ ҚУВОНЧИ

Д10галакнинг устида
Д10гпешона 1 қ10ғиз
Шодлигидан ғ10ғиллаб
Тинмасдан учар виз-виз.
Уча туриб ўйлар у:
«Кунлар ажойиб ғоят —
10га қадар санашни
Ўргандим-а ниҳоят. . .»
Қ10ғизвой ҳақидаги
Ж10 шеърим шундай
тугар.
Ҳисоблаб кўр-чи энди,
Нечта 10 ёздим, 10ар?

ЛАТИФА

Хўроз товуқхонага туяқуш тухумини юмалатиб кирдида, атрофига барча товуқларни тўплаб, деди:

—Мен ҳеч кимга дашном бермоқчи эмасман, бироқ хорижда қандай маҳсулот етиштираётганларига диққатингизни қаратмоқчиман...

Рус тилидан
М. ХОЛИҚУЛОВ
таржимаси

- «Юк-200» нима?
- Мудофаа министрлиги жавоб беради.
- Мотамнинг миллати йўқ.
- «Ўлим хабари»га ким имзо чекади?
- Одамийлик тақчил бўлгач...

Депутат минбари

АСКАР ЙИГИТ ҲАЛОК БЎЛДИ...

«Юк-200». Бу сўз бирикмасини илк марта ҳарбий билим юртида ўқиб юрганда эшитгандим. Кунлик масъулларни йўл-йўриқдан огоҳ қила туриб, навбатчи «200» рақамли юкни қайси бўлинма ва қандай машина олиб кетишини аниқлаштирди. Ҳеч нарсани тушунмадим ва офицердан сўрадим: бу икки ва иккита нолли рақамга яширинган махфий юк нима экан?

— Кимнингдир мотами, — жавоб қилди у.

«Юк-200». Бу — марҳум жасади солиб ёғоч яшикка ўралган темир тобутнинг шартли белгиси. Оғирлиги икки юз килограмм келади. Юкни ташиш талабномасида шу рақам — 200 кг — бор.

Жасад солинган шундай «юк»лар вақти-вақти билан мамлакатнинг турли бурчакларига самолёт ёхуд поездда келиб турибди. «Юк-200» Ўзбекистоннинг шаҳар ва қишлоқларига ҳам келмоқда, боласининг ойдай кулиб келишини кутаётган оилаларни қайғуга ботирмоқда.

Аммо бу буюк қайғу яқинда ўзгача талқинда намоён бўлди: менинг сайловчиларим ўзбек йигитлари ҳарбий қисмларда ўлдирилаётгани депутатларга аёнмикин, деб сўраб қолишди. Шу жойнинг ўзида охирги пайтда ҳалок бўлган ўн бир ўзбек йигитининг исм-шарифи битилган рўйхатни ҳам тутқазишди. Залда Фарғона вилоятида бўлган воқеалар учун қасос олиш баҳонасида армияда ўзбеклар ўлдирилаётганлиги учун СССР Қуролли кучлари сафида хизмат қилишдан бош тортишга даъват ҳам бўлди.

Бу учрашувда мен армияда хизмат қилишдан бош тортиш муаммони ҳал қилишнинг яхши йўли эмаслигини тушунтиришга ҳаракат қилдим. Ахир, бизнинг давлатимизда бу қонун билан жазоланади. Бу ишнинг ташкилотчилари ҳиссиётли чиқишларга берилган ёшларни суд қора курсисига етаклайдилар. Улар қамоққа тушади, аммо ҳақиқий айбдорлар — даъваткорлар жазодан қутилиб қолади. Муаммони бошқача ечиш керак. Аввало СССР Қуролли кучлари қисм ва бўлинмаларида нима бўлаётганини аниқлаб олиш керак.

Аскар ўзбек йигитларни ўлдиришаётгани ҳақида кейинроқ СССР Олий Советининг сессиясида СССР халқ депутати, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг вице-президенти Э. Юсупов ҳам гапирди. У ҳам республика аҳли каби солдат йигитларнинг ҳалок бўлишидан ташвишланган эди.

Айни пайтда марказий ва маҳаллий матбуотда, чет эл нашрларида миллий адоват билан ўлдиришнинг бошқа фактлари ҳақида мақолалар босила бошлади. Латишлар, арманлар, озарбойжонлар, эстонлар, литваликлар ўлдирилаётгани ҳақида ёзишди. Яқинда СССР Ташқи ишлар министрлиги ахборот бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Ю. А. Гремитских хорижий ва совет матбуоти ходимлари олдида Туркиядаги «Туркийлар» газетасида босилган Совет Армиясида туркий миллатли аскар йигитларни ўлдиришаётгани ҳақидаги мақола борасида тушунтириш берди. Гап фақат аскар ўзбек йигитларидамикан, деб ўйлаб қоламан.

СССР Мудофаа министрлиги менинг сўровим бўйича шундай рақамларни келтирди: шу йилнинг ўтган тўққиз ойи мобайнида ҳарбий қисмларда 167 ўзбек йигити ҳалок бўлган (менга тутқазилган ўн бир кишилик рўйхат ҳеч гап эмас экан). Шу йилнинг 1 августидан 3 октябригача мамлакат Қуролли кучларида 23 ўзбек йигити ҳалок бўлган (тўрт йигит — атайин ўлдирилган, беш ўзбек йигити ўзини-ўзи ўлдирган, икки киши машина ҳалокатидан ўлган, ўн бир йигит — техника хавфсизлиги чорасига риоя қилмасликдан ҳалок бўлган, бир киши беморликдан шифохонада ўлган). Ўтган давр ичида 138 рус, 25 украин, 15 қозоқ, 13 белорус, 7 гуржи, 7 озарбойжон, бир неча бошқа миллат йигитлари ҳалок бўлган. Даҳшатли рақамлар кишини ўйлантириб қўяди. Аммо миллий адоват натижасида оммавий қотилликларни, ўзбек йигитларини ўлдиришни ташкил этиш кампанияларини тополмадим.

Йигитлар ҳалокатининг ҳар бир факти бўйича жиноий иш қўзғатилган, айбдорлар жазоланмоқда, бундай ҳодисаларни олдини олиш чоралари кўрилмоқда. Мен ўтган йиллар давомидаги шундай ҳодисалар рўйхати билан танишдим. Статистика аскар ўзбек йигитлари ўлими бироз камайганини қайд этади. Барибир: ўлдирилган ёки ўлган бир йигит ҳам — улкан фожиа.

Мотамнинг миллати йўқ. Ўғли ўлдирилган молдаван аёлининг қайғуси ҳам гуржи, ўзбек ёки рус аёлининг қайғуси каби ҳудудсиздир. Ҳар қандай қиёс аҳлоқсизлик, ноодамийликдир. Аскар йигитнинг ўлими — у қаерлик бўлмасин — ҳамма учун мотамдир. Бу муаммони миллатларга ажратмасдан ҳал қилишимиз лозим, акс ҳолда бор куч баҳсу жанжалларга кетиб қолади. Ахир, ҳарбий қисмларда раҳмсизлик, аскарларга шафқатсизларча муносабат қаттиқ ўрнашиб қолган. Айрим командирларнинг бераҳмлиги мамлакат оналарининг, шу жумладан Ўзбекистон аҳолисининг ҳам норозилигини уйғотди.

Округ ҳарбий штаби офицерларидан бири билан суҳбат эсимда турибди. У ўлганлар рақамини шунчаки келтирар, ҳатто унча-мунча «процент» ўлимга йўл қўйса бўлаверади, дерди. Чидай олмай сўрадим:

— Дивизияда бир йилда бир йигит ўлса, бу кўпми ё камми?

— Кам, — деди у.

— Агар шу ҳалок бўлган йигит сизнинг ўғлингиз бўлса-чи?

У жим бўлиб туриб қолди. Чунки унинг ўғли энг азиз, яқин ва қадрли киши эди-да.

Кушка гарнизонида замполитлик давримда ўқув машғулотлари пайтида аскар йигит ҳалок бўлди. Лавозимли кишилар бу нохуш ҳодисани турлича қабул қилишди. Қисм командири олиши мумкин бўлган ҳайфсанини афсус билан ўйлади. Батальон командири академияга йўлланма сўраб талабнома ёзганди, энди ўқишга жўнатишмаса-я, деб ташвишланарди. Рота командири ўлган йигит хавфсизлик чоралари билан таништирилганлар рўйхатида имзо чекмаганини ўйлаб қаттиқ қайғурди. Техника ишлари бўйича ўринбосари эса тобутни ясаш учун қўрғошин излаш ташвишини ўйларди. Бу одатий ишлар орасида деярли ҳеч ким фожиа юз берганини, бир Инсон ҳалок бўлганини, кимнингдир уйи азахонага айланганини ўйлаб ҳам кўрмади. Ҳа, бегонанинг ғами ўзига экан-да...

Шундай бир гапни ҳам эшитганман: Афғонистонда БОР-ЙЎҒИ фалонта аскар ҳалок бўлди, ўшанча одам ҳар қандай учта ҳарбий округда автомобиль ҳалокатида ҳалок бўлади, шунга ҳам ваҳима шартми?! Ахир, ҳалок бўлган ҳар бир йигит — бу Инсон, бу шахс, бу кимнингдир ўғли, кимнингдир акаси... Биз ота-оналар ишониб топширган йигитлар ҳаётига шунчалик юзаки қараяпмиз, уни арзон баҳолаяпмиз, шекилли. Оддий ҳақиқатни тушуниш ва эътироф этиш лозим: жамиятнинг қанчалик мукаммаллиги унинг инсон ҳаётига муносабати қай даражада экани билан белгиланади. Бу ўринда ўлимнинг «мумкин бўлган проценти» йўқ.

Шундай кинолавҳалар эсингиздадир: Фидел Кастро Анголадан қайтаётган кубалик аскарларни кутиб олмоқда. Ўлганларнинг тобутини олиб чиқаётганда у — давлат бошлиғи — ҳар бир мурдани кузатиб, ота-онасига шахсан ўзи ҳамдардлик билдирди. Бизда шундай бўлдими? Нари борса, райвоенком боради. Бўлмаса — бор-йўғи қисмдан келган хатдаги жонга тегиб кетаган сўзлар, холос. Мен шундай деб ўйлайман: ҳар бир ҳалок бўлган солдат йигит учун ҳеч бўлмаганда ҳарбий округ раҳбарияти ота-онасига шахсий ҳамдардлик билдирсин.

Аскар йигит ўлимига сабаб топиш мумкиндир, аммо бераҳмлик, шафқатсизликни оқлаб, тушунтириб бўлмайди. Ўзбекистон аҳолиси, бошқа халқлар айнан ана шу ҳарбий қисмлардаги бағритошликдан норозидирлар. Улар фарзандлари ҳаёти ва соғлигига, омон қайтишига кафолат беришини тўғри талаб қилмоқдалар. Уларни бу учун койиб бўладими?!

СССР Қуролли кучларида конституцион бурчини ўтаётганда аскар йигитлар ҳалок бўлаётгани рост. Буни статистик рақамлар ҳам, аниқ фактлар ҳам тасдиқлаб турибди. Бу муаммони биргаликда ҳал қилиш керак, бирлик зарур, Мудофаа министрлиги ҳам, иттифоқдош республикалар ҳукумати ҳам, жамоат ташкилотлари ва ҳатто норасмий гуруҳлар ҳам шу мақсад йўлида бирга ишлаши керак. Армияга чақирилаётган ёшларни, уларнинг ота-онасини шунга ишонтириш кераки, яхши хизматнинг кафолатларидан бири — кучли жисмоний тайёргарлик, ҳарбий турмуш қийинчиликларига маънавий ҳозирлик, мураккаб вазиятда ўзини йўқотмаслик, хавфсизлик қоидаларини билиб олмоқдир. Бу нарсаларга чақириққача тайёрланмоқ лозим. Шунда ўсмир, ҳарбий сафга қўшилгач, тезда ўрганади, Ватанни ҳимоя қиладиган ҳақиқий аскар бўлади, ўз ор-номуси, қадри учун қалқон бўлади, хафа қилганларга вақтида зарба беради. Ўзбекистон «Бирлик» ҳаракатининг: «Ой бориб, омон қайтсин йигитлар!» шиори мамлакат Қуролли кучларининг ҳар бир командири ва сиёсий ходими учун қўлланма бўлиши керак.

В. ЗОЛОТУХИН,
майор, СССР халқ депутати
(«Фрунзевец», 1989 йил, 4 ноябрь)

РЕДАКЦИЯДАН: **Азиз газетхон, Карим Баҳриевнинг «Ой бориб, омон қайтмаган болам» мақоласи чиққанидан сўнг редакция аскар йигитлардан, олим ва ишчилар, колхозчи ва талабалардан кўплаб мактублар олди, айниқса, ҳарбий хизматдан фарзандлари қайтмаган юзлаб оналарнинг мактублари дилни ўртайди. Янги-янги фактлар келмоқда.**

Айни кунларда ҳарбий хизмат ҳақида Болтиқбўйи, Кавказорти жумҳуриятларида, шунингдек, Ўзбекистонда турли фикрлар айтилмоқда. Айрим жойларда бу чиқишларни бизнинг мақолага ҳам боғлаб талқин қилишмоқда.

Биз ҳарбий хизматга қарши эмасмиз, бу — умумхалқ иши. Мақоламиз ҳарбий қисмлардаги аскарларнинг қадрсизлиги, уларга нисбатан баъзи жойларда бағритошлик қилинаётгани, аҳвол низоларга олиб келгани, ҳатто ўлдириш ва ўз жонига қасд қилишлар борлиги, бу — чидаб бўлмас ҳол экани ҳақида эди. Буларнинг барини биз армияга қарши эмас, аксинча, армияни дадил, тартибли қилиш истагида ёзгандик. Зеро, фақат тартибли армиягина бизни ишончли қўриқлаши мумкин. Ҳарбийлар сони кўп бўлса-ю, малакаси ва тартиби бўш бўлса, биз уйимизда бехавотир ўтира олмаймиз, албатта.

Биз юқорида мақола кўчириб босаётган «Фрунзевец» газетасининг шу йил 25 октябрь сонида подполковник А. Бондаренконинг «Ҳиссиётга эрк бергач... ёки «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигидаги Карим Баҳриев мақоласи ҳақида» номли раддияси босилиб чиқди. Подполковник ҳалок бўлган аскарга қайғуради-ю, мухбиримизни «шу хусусий ҳодиса билан кифояланмаган», дейди. Биз бу «хусусий ҳодиса» эмас, бу умумхалқ иши деб ҳисоблаймиз. В. Золотухин айтганидек, «бирлик зарур», А. Бондаренко мухбиримизни бу соҳада «билимсизлик»да айблади. Биз боласи ҳалок бўлган онанинг кўзларини кўрганмиз. Бу онага сизнинг билимдонлигингиз ва бизнинг «билимсиз»лигимиз таскин бера олмайди. Биз унинг фарзанди тириклигида ўйлашимиз керак эди. Ҳурматли подполковникнинг «ушбу мақола бизнинг армиямиз обрўйига путур етказади», — деган фикрига келсак, армиянинг обрўйи унинг камчиликлардан тезроқ қутулишига, тартибли, биз йиллар бўйи ўзимизни ишонтириб келгандай «темир интизомли», малакали бўлишига боғлиқдир.

Армия ва халқ — муштарак бўлса, халқ армиянинг мукаммаллигини хоҳлаши табиийдир.

Газетамизнинг навбатдаги сони 1 декабрда чиқади.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ.
Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. ... уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р — 12099 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байр... ...хонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Б. — 3159. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12